

Turkije/dienstplicht

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken

070- 370 45 17

juli 2002

	Inhoudsopgave	Pagina
1	Inleiding	4
2	Basisgegevens dienstplicht	5
2.1	Basisgegevens strijdkrachten	5
2.2	Relevante wetgeving	8
2.3	Plaats van strijdkrachten en dienstplicht in de samenleving	10
3	Registratie en keuring	12
3.1	Registratie (<i>ilk yoklama</i>)	12
3.2	Keuring (<i>son yoklama</i>)	14
4	Opkomst en plaatsing	16
4.1	Opkomst (<i>sevki</i>)	16
4.2	Basisopleiding	17
4.3	Vervolgplaatsing	18
4.4	Deelname aan gevechtsacties	19
5	Uitstel, vrijstelling en vervangende dienstplicht	23
5.1	Uitstel 23	
5.2	Vrijstelling	24
5.2.1	Vrijstelling voor bipatriden	24
5.2.2	Vrijstelling door afkoop	25
5.2.3	Vrijstelling door broederdienst	26
5.2.4	Vervangende dienstplicht bij overbemannig	27
6	Onttrekking aan de dienstplicht (<i>asker kaçaklığı</i>)	28
6.1	Onttrekking aan de registratie (<i>saklı kalmak</i>)	29
6.2	Onttrekking aan de keuring (<i>yoklama kaçaklığı</i>)	30
6.3	Onttrekking aan de opkomst (<i>bakaya</i>)	31
6.4	Desertie (<i>fırar</i>)	33
6.5	Opsporing, berechting en tenuitvoerlegging bij strafvervolgig	34
6.6	Verlies staatsburgerschap	38
7	Principiële dienstweigering op grond van gewetensbewaren (<i>vicdani ret</i>)	40
7.1	Internationale context	42
7.2	Erkenning van gewetensbezwaren in Turkije	43
7.3	Strafvervolgig	44
8	Mensenrechten	47
8.1	Mensenrechtenschendingen binnen de strijdkrachten	47
8.1.1	Mishandeling	48
8.1.2	Discriminatie	49
8.1.3	Sterfgevallen	53

8.2	Mensenrechtenschendingen door de strijdkrachten	56
9	Beleid UNHCR en andere Europese landen	59
9.1	Beleid UNHCR	59
9.2	Beleid andere Europese landen	60
10	Samenvatting	61
	Literatuurlijst	64

1 Inleiding

Dit algemene ambtsbericht, dat dient ter actualisering van het algemene ambtsbericht Turkije/dienstplicht van 5 juli 2001, bevat informatie die relevant is voor de beoordeling van asielverzoeken van dienstplichtigen uit Turkije.

Het ambtsbericht is gebaseerd op gesprekken en bevindingen ter plaatse en op rapportages van de Nederlandse ambassade te Ankara en het Nederlands consulaat-generaal te Istanbul, die daartoe een netwerk van contacten onderhouden. Ook vakliteratuur en andere bronnen liggen aan dit ambtsbericht ten grondslag. Op plaatsen waar geen (expliciete) bronvermelding is opgenomen, is in veel gevallen gebruik gemaakt van vertrouwelijke bronnen. Daar waar wel een bronvermelding aanwezig is, is naast deze openbare bron in vele gevallen óók gebruik gemaakt van informatie die op vertrouwelijke basis is verkregen. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is te vinden in de literatuurlijst achterin dit ambtsbericht.

In hoofdstuk 2 komen de basisgegevens met betrekking tot de dienstplicht aan de orde. Aandacht wordt besteed aan de samenstelling en grootte van de krijgsmacht, de op dienstplichtigen van toepassing zijnde wetgeving en de plaats van het leger in de Turkse samenleving. In de hoofdstukken 3 tot en met 5 komen de formaliteiten met betrekking tot registratie, keuring, opkomst en vervolgplaatsing aan de orde. Hierbij wordt in paragraaf 4.4. aandacht besteed aan de kans dat dienstplichtigen worden ingezet in gevechtsacties.

In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de juridische aspecten van onttrekking aan de dienstplicht. Hoofdstuk 7 besteedt aandacht aan de principiële dienstweigering op grond van gewetensbezwaren, waarnaar zowel vanuit internationaal als vanuit Turks perspectief wordt gekeken. In hoofdstuk 8 komen achtereenvolgens de mensenrechtensituatie *binnen* de strijdkrachten en mensenrechtenschendingen die worden gepleegd *door* de strijdkrachten aan de orde. Na behandeling van het beleid van de UNHCR en andere West-Europese landen met betrekking tot asielaanvragen van uit Turkije afkomstige asielzoekers die zich beroepen op dienstweigering, wordt in hoofdstuk 10 afgesloten met een samenvatting van het geheel.

2 Basisgegevens dienstplicht

2.1 Basisgegevens strijdkrachten

De totale omvang van de Turkse strijdkrachten bedraagt - exclusief burgerpersoneel en jandarma – 515.000¹. Het overgrote deel van de personele bezetting van de strijdkrachten bestaat uit dienstplichtigen. Het totale aantal dienstplichtigen - exclusief dienstplichtigen in de jandarma - bedraagt 391.000. Binnen de legertop wordt reeds langere tijd gesproken over professionalisering van de strijdkrachten, waarbij het aantal dienstplichtigen sterk zou worden gereduceerd en een leger van voornamelijk beroepskrachten zou worden gevormd². In juni 2001 heeft het parlement een wetsvoorstel aangenomen, dat voorziet in het te werk stellen van beroepsofficieren op basis van een tijdelijk contract van drie tot negen jaar³.

Landmacht

Het grootste krijgsmachtonderdeel is de landmacht, die bestaat uit 402.000 manschappen, waarvan 325.000 dienstplichtigen. De landmacht bestaat uit vier legers (*ordu*), te weten het Eerste Leger, gelegerd in Istanbul, het Tweede Leger, gelegerd in het zuidoosten met als hoofdkwartier Malatya, het Derde Leger gelegerd in het noordoosten met als hoofdkwartier Erzincan en het Vierde Leger (ook wel bekend onder de naam Egeïsche Leger), gelegerd aan de westkust met als hoofdkwartier Izmir⁴. Hiernaast bestaat een Onderdeel Logistiek en een Onderdeel Opleidingen⁵.

Commando's

Onder de manschappen van de landmacht bevinden zich circa 50.000 commando's. Hieronder bevinden zich ook dienstplichtigen, die zich hiervoor grotendeels vrijwillig hebben aangemeld en voor het overige deel zijn geselecteerd

¹ Omtrent de aantallen manschappen in de diverse onderdelen van het Turkse leger bestaan verschillende cijfers. Tenzij expliciet vermeld zijn de hier vermelde cijfers afkomstig uit *The Military Balance 2001-2002*, The International Institute for Strategic Studies (oktober 2001), blz. 73-75. Andere gegevens zijn onder andere te vinden in *Jane's Sentinel Security Assessment. Eastern Mediterranean. August 2001 – February 2002*, Jane's Information Group Inc (2002) en *White Book Defence.2000*, Ministry of National Defence (december 2000).

² Turks dagblad Sabah, 22 oktober 2000.

³ Turkse persagentschap Anatolia, 13 juni 2001.

⁴ *Jane's Sentinel Security Assessment. Eastern Mediterranean. August 2001 – February 2002*, Jane's Information Group Inc (2002), blz 575 en 577.

⁵ *Turkish Armed Forces* (Ankara: Mönch Publishing Group, 1999), onder 'Land Forces Command'.

op grond van goede fysieke eigenschappen en eventuele vaardigheden. De commando's zijn ondergebracht in een viertal brigades. De Eerste Commandobrigade, die beschikt over twee eenheden met parachutisten, is gevestigd in Kayseri, de Tweede in Bolu, de Derde in Midyat (provincie Mardin) en de Vierde - of Bergcommandobrigade in Hakkari⁶. Sinds enige tijd wordt door de Turkse Strijdkrachten gesproken over vijftal commandobrigades⁷. Over de vijfde commandobrigade is geen verdere informatie bekend.

Marine

De marine, die uit 53.000 manschappen bestaat, beschikt over 34.500 dienstplichtigen.

Luchtmacht

De luchtmacht is 60.100 man sterk, waarvan 31.500 dienstplichtigen.

Kustwacht

Een klein aantal (1.400) dienstplichtigen is gevestigd bij de 2.200 man sterke kustwacht.

Jandarma

Een bijzondere positie wordt ingenomen door de 150.000 man sterke jandarma⁸, die haar orders uit meer dan één bron ontvangt. Zo valt de jandarma onder de Generale Staf van de strijdkrachten op het gebied van opleiding en militaire taken, onder de Landmacht op het gebied van wapens en uitrusting en onder het ministerie van Binnenlandse Zaken op alle overige terreinen⁹. Meer dan 90 procent van manschappen van de jandarma bestaat uit dienstplichtigen.

Het competentiegebied van de politie is beperkt tot de steden. Het gebied buiten de steden valt voor politietaken onder competentie van de jandarma. De politietaken bestaan zowel uit handhaving van de openbare orde als uit opsporing in geval van delicten¹⁰. De jandarma onderhoudt hiertoe een netwerk van politiestations in geheel Turkije. De jandarma is verantwoordelijk voor de politietaken op 91 % van het grondgebied van Turkije¹¹.

⁶ *Jane's Sentinel Security Assessment. Eastern Mediterranean. August 2001 – February 2002*, Jane's Information Group Inc (2002), blz 575.

⁷ Website van de Turkse strijdkrachten www.tsk.mil.tr/genelkumay/genel%20konular/kuvvetyapisi_eng.htm, stand 2 mei 2002.

⁸ Ook wel gendarme of gendarmerie genoemd.

⁹ Artikel 4 van de Wet op de Organisatie, Taken en Bevoegdheden van de Jandarma onder nummer 2803.

¹⁰ Inclusief de opsporing van personen die zich hebben onttrokken aan de dienstplicht of zijn gedeserteerd.

¹¹ Website van de Turkse strijdkrachten, www.jandarma.tsk.mil.tr/janing.nsf/duty?OpenPage, stand 1 mei 2002.

Behalve bovengenoemde politietaken heeft de jandarma ook de taak van optreden tegen smokkelaars, bewaken van de buitenzijde van gevangenissen en grensbewaking.

Ook de jandarma kent op provinciaal niveau commando-eenheden, die in de daaraan verbonden districten en plaatsen worden ingezet 'bij gebeurtenissen die de capaciteit van de lokale eenheden te boven gaan'¹². Deze commando-eenheden, waarin ook dienstplichtigen, veelal op basis van vrijwilligheid, plaatshebben, dienen te worden onderscheiden van de hieronder genoemde speciale eenheden.

Speciale eenheden (Özel Kuvvetler) en speciale teams (Özel Timler)

In de strijd met de PKK¹³ die jarenlang heeft gewoed in Zuidoost-Turkije, zijn speciaal hiertoe getrainde eenheden ingezet. Het geheel van deze speciale eenheden (*Özel Kuvvetler*), totaal 3.000 à 4.000 manschappen, wordt aangeduid als het 'Onderdeel Speciale Troepen' (*Özel Kuvvetler Komutanlığı*), dat voorheen bekend stond als 'Bureau Speciale Oorlogvoering' (*Özel Harp Dairesi*) en rechtstreeks verbonden is aan de Generale Staf van de Strijdkrachten¹⁴. Elke afzonderlijke eenheid bestaat uit twee officieren en tien onderofficieren¹⁵. De eenheden worden ook ingezet bij speciale missies. Zo is de overbrenging van PKK-leider Abdullah Öcalan vanuit Kenia naar Turkije uitgevoerd door deze speciale eenheden. De eenheden staan wel bekend als de 'rode baretten'.

In deze eenheden bevinden zich geen dienstplichtigen maar uitsluitend ervaren beroepsmilitairen. Deze beroepsmilitairen hebben na de vervulling van hun militaire dienstplicht of afronding van de militaire academie een strenge selectie ondergaan. Vervolgens ontvangen ze een zware training in anti-guerrillagevechten die 3,5 jaar duurt. De training bevat ook enkele maanden onderwijs in het buitenland en een opleiding in vreemde talen van zes tot negen maanden¹⁶.

Naast deze speciale eenheden zijn ook speciale teams van de politie en jandarma, aangeduid als *Özel Harekat Timi* (meervoud *Özel Harekat Timleri*) of *Özel Tim* (meervoud *Özel Timler*), ingezet. Ook deze teams worden gerecrueteerd uit

¹² Website van de Turkse strijdkrachten, www.jandarma.tsk.mil.tr/janing.nsf/organizasyon_icguv?OpenPage, stand 2 mei 2002.

¹³ Op 16 april 2002 heeft de PKK zich opgeheven en is de KADEK opgericht. De KADEK ziet zichzelf als de rechtmatige opvolger van de PKK. Vergelijk Deutsche Presseagentur, 16 april 2002 en dagbladen *Özgür Politika* en *Radikal*, 17 april 2002.

¹⁴ *Dagblad Milliyet* en *dagblad Zaman*, 17 mei 2001. Zie ook *Weapons transfers and violations of the laws of war in Turkey*, Human Rights Watch (november 1995).

¹⁵ *Turkish Armed Forces* (Ankara: Mönch Publishing Group, 1999), onder 'Special Forces Command'.

¹⁶ *Turkish Armed Forces* (Ankara: Mönch Publishing Group, 1999), onder 'Special Forces Command'.

vrijwilligers die hun dienstplicht of de militaire academie hebben afgerond. Voorafgaand aan de daadwerkelijke aanvang van hun functie krijgen zij een uitgebreide training en opleiding.

De speciale teams van de politie zijn met name in de stedelijke gebieden ingezet. De speciale teams van de jandarma zijn onderverdeeld in zogenaamde A-teams en B-teams. De A-teams bestaan volledig uit ervaren officieren (beroepsmilitairen) en de B-teams bestaan uit ervaren onderofficieren (eveneens beroepsmilitairen). Met name de A-teams zijn ingezet in de strijd tegen de PKK. De speciale teams hebben een totale omvang van 15.000 à 20.000 manschappen.

Het aantal aanmeldingen van vrijwilligers voor deelname in zowel de *Özel Kuvvetler* als de *Özel Timler* is altijd groot geweest, omdat de functie een hoge maatschappelijke status heeft en de salariëring relatief hoog is.

In de volksmond worden alle deelnemende eenheden, ongeacht of deze nu behoren tot leger, politie of jandarma, meestal aangeduid met *Özel Tim*.

2.2 Relevante wetgeving

De juridische grondslag voor regeling van de dienstplicht wordt hoofdzakelijk gevormd door de onderstaande wetten.

De Turkse Grondwet stelt in artikel 72 'De dienst aan het vaderland is het recht en de plicht van iedere Turk. De wijze waarop deze plicht binnen de Strijdkrachten of in de publieke sector vervuld dient te worden en op welke wijze deze als vervuld zal worden beschouwd, wordt geregeld bij wet'. De Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111, vult in artikel 1 de in de grondwet genoemde plicht voor mannelijke onderdanen in als 'Ieder mannelijk onderdaan van de Republiek Turkije is krachtens deze wet gehouden de militaire dienstplicht te vervullen'.

De vervulling van de dienstplicht als reserveofficier door universitair geschoolden is geregeld in de Wet inzake Reserveofficieren en Reservisten onder nummer 1076.

Het strafrecht dat van toepassing is op militairen, is vastgelegd in het Wetboek van Militair Strafrecht onder nummer 1632 van 22 mei 1930, laatstelijk gewijzigd met de wet onder nummer 3970 op 19 mei 1994.

Zoals boven reeds vermeld, is ieder mannelijk onderdaan van de Republiek Turkije gehouden de militaire dienstplicht te vervullen, waarbij vervangende

dienstplicht buiten het leger niet tot de mogelijkheden behoort¹⁷. De militaire dienstplicht geldt voor iedere man met de Turkse nationaliteit, ongeacht diens achtergrond of woonplaats.

De dienstplichtige leeftijd loopt krachtens artikel 2 van de Wet op de Militaire Dienstplicht ‘beginnend vanaf 1 januari van het jaar waarop men het twintigste levensjaar betreedt tot 1 januari van het jaar waarop men het 41e levensjaar betreedt’. Over het exacte begin van de dienstplichtige leeftijd bestaat in niet-Turkse publicaties soms verwarring. In het Turkse spraakgebruik worden levensjaren namelijk anders geteld¹⁸. Derhalve is de betekenis van de wettelijke formulering, dat de dienstplichtige leeftijd aanvangt op 1 januari van het jaar dat men 19 jaar oud wordt en eindigt op 1 januari van het jaar dat men 40 jaar oud wordt. Personen die hun dienstplicht hebben vervuld, blijven tot aan deze leeftijd reservist. Voor dienstplichtigen die de dienstplicht niet hebben vervuld, eindigt de dienstplichtige leeftijd niet, ook als ze ouder zijn dan 40 jaar¹⁹.

Turkse mannen die legaal in het buitenland verblijven, dienen hun dienstplicht te vervullen tussen 1 januari van het jaar waarin zij 19 jaar oud worden en het eind van het jaar waarin zij 38 jaar oud worden. Zij kunnen hun opkomstdatum dus tot de leeftijd van 38 jaar uitstellen.

De dienstdienst voor soldaten is thans krachtens artikel 5 van de Wet op de Militaire Dienstplicht achttien maanden. Het wetsartikel geeft de ministerraad de bevoegdheid om deze te verlagen tot 12 of 15 maanden, overeenkomstig de behoefte van de strijdkrachten. De Secretaris-Generaal van de Generale Staf en de minister van Defensie hebben in april en juli 2001 nog laten weten dat voorlopig geen sprake kan zijn van een verkorting van de dienstdienst²⁰.

Voor universitair geschoolden geldt een alternatieve regeling, die is vastgelegd in de bovengenoemde Wet inzake Reserveofficieren en Reservisten onder nummer 1076. Uit deze groep worden reserveofficieren gerekruteerd. Indien het aantal universitair geschoolden de vraag van de Generale Staf naar reserveofficieren overstijgt, heeft iedere afgestudeerde de keuze om al dan niet reserveofficier te worden. Om reserveofficier te worden dient wel een examen met goed gevolg te

¹⁷ Met uitzondering van het geval van overbemannings, zie paragraaf 5.2.4.

¹⁸ Iemand die zijn eerste verjaardag viert, is naar Nederlands spraakgebruik één jaar oud geworden, maar is naar Turks spraakgebruik op deze dag het tweede levensjaar binnengetreten.

¹⁹ Ümit Kardaş en Mehmet Çingir, *Askeri Yargıtay, Yargıtay kararları ve doktrin ışığında notlu, açıklamalı, içtihatlı Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht voorzien van annotatie, uitleg en jurisprudentie in het licht van arresten van het Militaire Hof van Beroep en het Hof van Beroep en de doctrine) (Istanbul 2001), blz. 372.

²⁰ Turkse Nieuwszender NTV via internet (www.ntvmsnbc.com), 19 april 2001, dagblad Zaman, 20 april 2001 en Turkse persagentschap Anatolia, 17 juli 2001.

worden afgelegd. De dienstduur voor reserveofficieren is zestien maanden, waarvan vier maanden opleiding en twaalf maanden dienst in een eenheid²¹.

Afgestudeerden die er in voorkomende gevallen toch voor kiezen om geen reserveofficier te worden, kunnen hun dienstduur als soldaat of onderofficier in verkorte vorm vervullen. De duur van deze verkorte dienstduur (*kısa hizmet*) is acht maanden²².

2.3 Plaats van strijdkrachten en dienstduur in de samenleving

Het leger vervult een belangrijke rol binnen de Turkse samenleving. Sinds het begin van de republiek hebben de strijdkrachten, die zich zien als de beschermer van de principes van Atatürk, zowel op binnenlands- als op buitenlandspolitiek terrein beleidslijnen uitgezet. Zij hebben bovendien enkele malen ingegrepen in de landelijke politiek door middel van een staatsgreep²³. De inbreng van de krijgsmacht loopt doorgaans via de Nationale Veiligheidsraad (MGK)²⁴, waarvan de adviezen in de praktijk vrijwel altijd zijn opgevolgd door de regering.

Ook in de economie is het leger een niet weg te denken factor. Het pensioenfonds van het leger, in het Turks altijd met de afkorting OYAK aangeduid, beschikt over een enorm vermogen, waarmee het een reusachtig conglomeraat van ondernemingen in Turkije vormt. Zo is bijvoorbeeld de licentie voor de productie van auto's van het merk Renault in Turkije in handen van de OYAK. Ook bestaat een OYAK-bank en een met de OYAK verbonden levensverzekeringsmaatschappij. De OYAK geniet een groot aantal belastingvoordelen. Oud-generaals zijn na hun pensionering zeer gewild als directieleden of commissarissen bij grote bedrijven.

Het leger vormt een afgeschermd wereld binnen de samenleving. De opleiding van beroepsmilitairen begint vaak al op een militair lyceum, waar men intern verblijft, en gaat vervolgens verder op de militaire academie. Beroepsmilitairen hebben eigen, van de buitenwereld afgeschermd woonblokken, waarvan de huurprijzen zeer laag zijn, met winkels, officiersclubs en ziekenhuizen die alleen voor militairen toegankelijk zijn. Deze privileges zijn echter uitsluitend voorbehouden aan beroepsmilitairen²⁵.

²¹ *White Book Defence.2000*, Ministry of National Defence (december 2000), blz. 84 en 89.

²² *White Book Defence.2000*, Ministry of National Defence (december 2000), blz. 84 en 89.

²³ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 6.

²⁴ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, paragraaf 2.2.4.

²⁵ De levensloop van een beroepsmilitair is zeer uitgebreid beschreven in Mehmet Ali Birand, *Shirts of Steel. An Anatomy of the Turkish Armed Forces* (1991), dat nog nauwelijks aan actualiteit heeft ingeboekt.

Het leger en de militaire dienstplicht staan bij een groot deel van de bevolking in hoog aanzien. In een enquête uit juni 2002, waarin de bevolking werd gevraagd in welk instituut ze het meest vertrouwen hadden, werd door 32% van de ondervraagden als eerste de president genoemd. 23% noemde als eerste de strijdkrachten. De politieke partijen, het parlement en de regering werden door 4%, 3,6% respectievelijk 3% als meest betrouwbare aangemerkt²⁶. De populariteit van het leger komt voor een deel voort uit het feit dat de publieke opinie ervan overtuigd is, dat het leger min of meer is uitgezonderd van de in Turkije wijd verbreide corruptie. Respect voor het leger wordt vanaf de laagste klassen van het basisonderwijs aan de leerlingen bijgebracht²⁷.

Onder een groot deel van de bevolking wordt de vervulling van militaire dienst gezien als het moment van 'man worden'²⁸. Er zijn ouders die hun dochter geen toestemming verlenen om te trouwen met iemand die zijn militaire dienstplicht nog niet heeft vervuld en ook bedrijven zullen vaak geneigd zijn iemand aan te nemen die reeds aan zijn militaire verplichtingen heeft voldaan.

²⁶ Turkse nieuwszender NTV, 2 juli 2002.

²⁷ Gareth Jenkins, *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics* (IISS 2001), blz. 1-20.

²⁸ Emma Sinclair-Webbs, 'Our Bulent is now a commando': Military Service and Manhood in Turkey' in Mai Ghoussoub and Emma Sinclair-Webbs (eds.), *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (2000), blz 65-92.

3 Registratie en keuring

3.1 Registratie (*ilk yoklama*²⁹)

In iedere Turkse stad is een militaire registratiekantoor (*askerlik şubesi*) gevestigd, dat valt onder één van de twintig overkoepelende militaire registratiekantoren (*askerlik dairesi*) en dat nauw samenwerkt met het Directoraat Bevolkings- en Staatsburgerschapszaken van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het is de wettelijk plicht van iedere Turkse staatsburger om geregistreerd te staan in het bevolkingsregister. Dit kan het bevolkingsregister van de huidige woonplaats zijn, maar is in de praktijk vaak het bevolkingsregister van de plaats van geboorte of herkomst³⁰. Omdat de militaire dienst in Turkije een zaak is die zeer serieus wordt genomen, is de administratie van dienstplichtigen een van de meest efficiënte registraties in Turkije.

Artikel 17 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111 luidt: ‘Ieder jaar worden de personalia van dienstplichtigen die hun dienstplichtige leeftijd hebben bereikt, zoals die zijn vastgelegd in het bevolkingsregister, door de militaire registratiekantoren gepubliceerd door middel van het tussen 1 en 30 april ophangen (van lijsten) bij het militaire registratiekantoor en de kantoren van de dorps- en wijkhoofden van de plaatsen waar de dienstplichtigen staan ingeschreven bij het bevolkingsregister. Deze publicatie heeft de hoedanigheid van betekening aan de dienstplichtigen.

Burgers die dat jaar de dienstplichtige leeftijd hebben bereikt, maar wiens naam om wat voor reden dan ook niet staat vermeld op de lijsten die zijn opgehangen bij de dorps- of wijkhoofden of wiens naam onjuist is vermeld, zijn echter gehouden zich voor 15 mei³¹ te wenden tot het Directoraat Bevolkingszaken om de benodigde wijzigingen te laten doorvoeren...’. Dienstplichtigen ontvangen voor de

²⁹ De Turkse term *ilk yoklama*, hier gebruikt voor ‘registratie’ betekent letterlijk ‘eerste inspectie/appel’. In dit geval gaat het om de inspectie van de persoons- en adresgegevens van de betrokkene, terwijl het bij de keuring (*son yoklama*), dat letterlijk ‘laatste inspectie/appel’ betekent, gaat om de inspectie van de kennis, vaardigheden en gezondheidstoestand van betrokkene.

³⁰ Het zou thans sinds enige tijd niet meer mogelijk zijn om de registratie in het bevolkingsregister van zijn oorspronkelijke woonplaats te laten overhevelen naar het bevolkingsregister in de nieuwe woonplaats. De reden hiervoor zou zijn dat dit in de toekomst overbodig wordt, omdat de gehele bevolkingsregistratie in een centraal computersysteem zal worden ondergebracht. De eerste stap hiertoe, het toekennen van een uniek identiteitsnummer aan elke staatsburger, is reeds gezet (vergelijk het Algemeen Ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 14).

³¹ Artikel 17 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

registratieformaliteiten dan ook geen persoonlijke oproep. Dienstplichtigen van wie alle gegevens correct geregistreerd staan, behoeven niets te doen om aan hun registratieverplichtingen te voldoen. Via de Turkse staatstelevisie TRT worden circa twee weken voor de aanvang van de registratie de namen bekend gemaakt van de personen die in aanmerking komen voor reserveofficier³².

De registratie (*ilk yoklama*) heeft tot doel het aantal dienstplichtigen van dat jaar en hun persoons- en adresgegevens vast te stellen³³. In de praktijk is het aantal dienstplichtigen en hun persoonsgegevens sinds enkele jaren reeds bij de militaire autoriteiten bekend. Zo zijn de persoonsgegevens van alle mannen in de dienstplichtige leeftijd opgenomen in de computerdatabase van het militaire registratiekantoor in de plaats waar ze zijn ingeschreven. Deze computers staan onderling met elkaar in verbinding en ontvangen informatie vanuit het centrale registratiesysteem van de bevolkingsregisters³⁴.

De adresgegevens worden verkregen van het betrokken dorps- of wijkhoofd (*muhtar*), de enige instantie in Turkije die over een min of meer compleet overzicht van adresgegevens beschikt³⁵. Thans beschikken veel muhtars over computersystemen, waarin deze adresgegevens zijn opgeslagen. Computers van de individuele muhtars zijn niet aan elkaar gekoppeld. Een ieder is zelf gehouden om zich bij verhuizing te laten overschrijven naar de registratie van de *muhtar* van de nieuwe woonwijk, waarbij een door de muhtar van de oude wijk opgemaakt document (*nakil belgesi*) dient te worden overgelegd aan de muhtar van de nieuwe wijk.

De muhtar vult de hem reeds bekende gegevens in op de van het militaire registratiekantoor afkomstige lijsten die in zijn kantoor worden opgehangen en de betrokken dienstplichtigen dienen hun eigen gegevens op de lijsten aan te vullen of te corrigeren. Na een maand retourneert de muhtar de gecorrigeerde en aangevulde lijsten aan het militaire registratiekantoor.

³² Zie over reserveofficieren blz. 9.

³³ Artikel 3 van de Askerlik Çağma Girenlerin İlk Yoklama İşlemleri Hakkında Yönetmelik (Richtlijn inzake de procedures voor de registratie van hen die de dienstplichtige leeftijd bereiken) d.d. 8 januari 1997.

³⁴ Dit systeem is op 20 maart 1999 door de Turkse strijdkrachten aan de pers gepresenteerd. Zie Turkish Daily News, 21 maart 1999.

³⁵ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz 15.

3.2 Keuring (*son yoklama*)

De keuring vindt plaats in de periode van 1 juli tot 31 oktober van hetzelfde jaar als de registratie³⁶. Bij de keuring worden gezondheidstoestand, opleidingsniveau, speciale vaardigheden zoals talenkennis en beroep van de dienstplichtige geïventariseerd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een formulier dat de dienstplichtige dient in te vullen. Verder dient de dienstplichtige alle behaalde diploma's en getuigschriften naar de keuring mee te nemen.

De schriftelijke oproep tot de keuring volgt minstens vijftien dagen vóór de keuringsdatum. Bij deze oproep voor de keuring ontvangt de dienstplichtige een schriftelijke instructie om zich op een bepaalde datum te melden bij een militair registratiekantoor. Deze oproep wordt door tussenkomst van de muhtar verstuurd. Deze dient het militaire registratiekantoor schriftelijk te berichten dat hij de oproepen heeft ontvangen³⁷.

Het is wettelijk mogelijk dat de muhtar niet de dienstplichtige zelf maar een familielid informeert³⁸. Dit gebeurt in de regel alleen als de dienstplichtige zelf niet in staat is de oproep in ontvangst te nemen. Het kan hierbij ook om verre familieleden zoals de man van een nicht of de zoon van een oudoom gaan. Deze persoon hoeft niet op hetzelfde adres als de opgeroepene te wonen³⁹. Dienstplichtigen uit eenzelfde wijk of dorp worden allen voor dezelfde dag ter keuring opgeroepen. De muhtar is wettelijk gehouden samen met de opgeroepen dienstplichtigen uit zijn wijk op het militaire registratiekantoor te verschijnen⁴⁰. Keuringsoproepen die niet uitgereikt konden worden, worden door de muhtar geretourneerd aan het militaire registratiekantoor. Het komt voor dat de politie of jandarma de formaliteiten met betrekking tot de oproep tot keuring van de muhtars overnemen.

Formeel is medische keuring verplicht. Door een gebrek aan artsen wordt in de praktijk vaak oppervlakkig gekeurd. Slechts als de dienstplichtige daarom vraagt of indien bij de keuringsinstantie twijfel bestaat over de lichamelijke en/of geestelijke conditie van betrokkene, is de keuring grondiger. In dat geval zal de

³⁶ Website van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen (*Askeri Alma Daire Başkanlığı*) van het Ministerie van Defensie (www.asal.msb.gov.tr/weberislem3.htm), stand 2 mei 2002.

³⁷ Artikel 24 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

³⁸ Artikel 25 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

³⁹ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep zoals weergegeven in Ümit Kardaş en Mehmet Çıngı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 374, 379, 385.

⁴⁰ Artikel 25 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

betrokkene veelal naar een ziekenhuis worden doorverwezen voor een grondiger controle⁴¹. De mogelijkheid bestaat om iemand voorlopig af te keuren en hem het daarop volgende jaar nogmaals ter keuring op te roepen. Iemand kan echter ook meteen definitief ongeschikt worden verklaard⁴². Volgens een zegsman van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen van het ministerie van Defensie ligt het aantal afkeuringen rond de 2 %. De lat voor afkeuring ligt tamelijk hoog, personen met lichte lichamelijke aandoeningen zouden volgens dezelfde zegsman worden goedgekeurd en ingezet voor lichtere taken.

Iedere dienstplichtige krijgt na de keuring een nummer toegewezen. Dit nummer is gebaseerd op het dienstonderdeel (landmacht, luchtmacht, marine of jandarma) waarvoor de dienstplichtige door de keuringsautoriteiten op basis van zijn kennis, eigenschappen en vaardigheden het meest geschikt wordt geacht. Hierna stuurt het militaire registratiekantoor lijsten met de namen en toegewezen nummers van de dienstplichtigen naar het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen, die op basis van onder andere deze nummers met de computer een plaatsing voor de opkomst bepaalt⁴³.

Tot eind 2001 waren alle dienstplichtigen in het bezit van een militair boekje (*askerlik cüzdanı*). Dit boekje bevatte gegevens over opkomstdata, plaats van legering etc. Het militaire boekje diende echter niet als identiteitsbewijs. Alvorens op de keuring te verschijnen, dienden dienstplichtigen op een bij de provinciale afdelingen van het ministerie van Financiën (*defterdarlık* of *mal müdürlüğü*) aangeschaft leeg militair boekje (*askerlik cüzdanı*) de persoonsgegevens te laten invullen bij het bevolkingsregister. Het militaire boekje diende naar de keuring te worden meegebracht⁴⁴. In de loop der jaren was echter de praktijk ontstaan dat het boekje op de keuring aan de dienstplichtigen werd verstrekt en dat deze daar hun persoonsgegevens erop invulden. Sinds eind 2001 wordt echter geen gebruik meer gemaakt van militaire boekjes.

⁴¹ Artikel 28 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁴² Artikel 84 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁴³ Artikel 29-32 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁴⁴ Aldus vermeld in de aan iedere dienstplichtige betekende oproep om op de keuring te verschijnen.

4 Opkomst en plaatsing

4.1 Opkomst (*sevki*)

Wanneer iemand na keuring voor de militaire dienst geschikt wordt bevonden, ontvangt hij van het registratiekantoor een schriftelijke kennisgeving, dat hij de documenten betreffende zijn opkomst uiterlijk op een bepaalde datum op het militaire registratiekantoor dient op te halen. In de documenten (*sevki evrakı*) wordt vermeld aan welke eenheid de persoon is toegewezen en wanneer en bij welk opkomstcentrum hij zich dient te melden voor de militaire basisopleiding. Hij heeft de plicht zich na een vastgestelde maximale reistijd bij zijn onderdeel te melden.

De schriftelijke kennisgeving dat de documenten klaarliggen bij het militaire registratiekantoor wordt in het algemeen rechtstreeks aan de dienstplichtige verstuurd. Deze kan net als de oproep voor de keuring door verwanten in ontvangst worden genomen. Normaal gesproken worden ook lijsten aan de muhtars toegezonden, met de opdracht de betrokken personen te informeren. Betrokkene dient minstens 15 dagen van te voren geïnformeerd te worden over zijn opkomstdatum⁴⁵.

Aangezien niet alle dienstplichtigen op hetzelfde moment worden opgeroepen, varieert de tijd tussen de uitslag van de keuring en het tijdstip van de opkomst. In het algemeen volgt de opkomst hoogstens een aantal maanden na de keuring, zeker niet een aantal jaren daarna. Iedere jaargang bestaat uit vier lichtingen voor de opkomst. De eerste lichting dient zich te melden in februari van het jaar dat volgt op het jaar waarin de keuring plaatsvindt, de tweede lichting in mei, de derde in augustus en de vierde in november. De opkomstdata zijn de 21e tot en met de 27e dag van deze maanden. De termijnen voor oproep en plaatsing van dienstplichtigen worden jaarlijks vastgelegd in door het ministerie van Defensie uitgegeven overzichten.

Bij de opkomst worden de civiele identiteitskaarten (*nüfus cüzdanı*) van de dienstplichtigen ingenomen en ontvangen zij een militaire identiteitskaart. Op deze kaart, die ongeveer het formaat heeft van een creditcard, staan naast de persoonsgegevens zoals die zijn opgenomen in het bevolkingsregister ook de eenheid waarin betrokkene dienst doet vermeld. Ook vermeldt de kaart het militaire nummer dat de dienstplichtige na de keuring toegewezen heeft

⁴⁵

Ümit Kardaş en Mehmet Çingir, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 376.

gekregen⁴⁶. De gehele registratie van dienstplichtigen vindt plaats op basis van dit nummer. Personen die dienstdoen als reserveofficier⁴⁷ zouden wel een militaire identiteitskaart krijgen, maar hun civiele identiteitskaart mogen behouden. De militaire identiteitskaart dient zowel door reguliere dienstplichtigen als reserveofficieren op het moment van afzwaaien weer te worden ingeleverd.

4.2 Basisopleiding

De rekrutenopleidingen beginnen aldus vier maal per jaar. De eerste militaire vorming duurt doorgaans drie maanden. De basistraining wordt gegeven in speciale opleidingseenheden. Elk van de vier Turkse krijgsmachtonderdelen (landmacht, luchtmacht, marine en jandarma) heeft zijn eigen eenheden waar de basistraining voor de diverse wapenen (artillerie, infanterie, etc.) plaatsvindt. Nog altijd bestaat in het kader van de basisopleiding de taal- en alfabetiseringscursus voor ongeletterden en personen die geen Turks spreken. In de periode van 8 februari 2000 tot 1 april 2001 namen volgens het perscentrum van de Generale Staf 9.450 dienstplichtigen aan deze cursus deel⁴⁸.

De plaats waar dienstplichtigen hun basisopleiding krijgen, wordt aan de hand van het tijdens de keuring op basis van kennis, eigenschappen en vaardigheden verkregen nummer door de computer bepaald. In deze fase bestaat volgens militaire bronnen - in tegenstelling tot bij de vervolgplaatsing - een voorkeur om de dienstplichtige in een opleidingseenheid niet al te ver van huis te plaatsen om zo de vervoerskosten te beperken.

Ook plaatsing bij een basisopleiding in een commando-eenheid wordt bepaald door de gegevens over een dienstplichtige die bij de keuring worden verkregen. Commando's worden voor het overgrote deel geselecteerd op basis van vrijwilligheid. Een kleiner deel wordt aangewezen op grond van goede fysieke eigenschappen en eventuele vaardigheden, zoals bijvoorbeeld een reeds uit liefhebberij behaald diploma parachutespringen. Commando is een geliefde functie, omdat het een zekere status in de maatschappij verschaft en meer mogelijkheden op een goede baan na de dienstdienst geeft.

In de regel worden dienstplichtigen tijdens hun basisopleiding niet ingezet bij gevechtshandelingen.

⁴⁶ Zie over dit nummer blz. 15 van dit algemeen ambtsbericht.

⁴⁷ Zie over reserveofficieren blz. 9-10 van dit algemeen ambtsbericht.

⁴⁸ Vermeld in Turkish Daily News, 16 mei 2001.

4.3 Vervolgplaatsing

Ongeveer een week voor de voltooiing van de basisopleiding worden de dienstplichtigen schriftelijk op de hoogte gesteld van de eenheid waarin zij zijn geplaatst voor hun vervolgopleiding. Na de basisopleiding keren dienstplichtigen meestal enkele dagen terug naar huis voor het zogenaamde ‘indelingsverlof’ (*dağıtım izni*)⁴⁹. Hierna dient iedere dienstplichtige zich naar de eenheid te begeven, waar hij de rest van zijn dienstdtijd zal doorbrengen. Dit is in de regel een andere eenheid dan de eenheid waarin de basisopleiding is doorlopen.

De eenheid voor de vervolgplaatsing van iedere dienstplichtige wordt vastgesteld door het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen van het ministerie van Defensie met behulp van de computer. In de navolgende paragrafen worden enkele gegevens genoemd, die in het computersysteem worden ingevoerd om de vervolgplaatsing vast te stellen. Etnische afkomst speelt bij de vervolgplaatsing geen enkele rol.

In de basisopleiding genoten specialisatie

Voor de vervolgplaatsing is onder andere de in de basisopleiding genoten specialisatie van belang. Dienstplichtigen die tijdens hun basisopleiding bijvoorbeeld zijn opgeleid tot infanteristen zullen in de regel een vervolgplaatsing in een infanterie-eenheid krijgen. Zij die een commando-opleiding hebben genoten zullen ook bij hun vervolgplaatsing in een commando-eenheid terecht komen.

Rol van de woonplaats bij de bepaling van de vervolgplaatsing

In het verleden heeft de woonplaats op verschillende wijzen een rol gespeeld bij de bepaling van de vervolgplaatsing van dienstplichtigen⁵⁰. Thans is echter volgens diverse bronnen binnen het Turkse leger de praktijk zo, dat een dienstplichtige naargelang de behoefte van de strijdkrachten en zijn eigen kennis en vaardigheden in principe op elke willekeurige plaats geleverd kan worden, met uitzondering van de provincie waar betrokkene woont of oorspronkelijk vandaan komt.

Antecedenten

Turkije kent een gecentraliseerd informatiesysteem, het zogenaamde *Genel Bilgi Toplama Sistemi* (Algemeen Informatieverzamelsysteem), meestal afgekort tot GBTS. In dit systeem zijn diverse gegevens met betrekking tot personen verzameld. Zo bevat het systeem informatie over uitstaande bevelen tot bewaring (in de volksmond vaak arrestatiebevelen genoemd), aanhoudingen in het verleden, beperkingen met betrekking tot het uitreizen naar het buitenland, eventuele

⁴⁹ Ümit Kardaş en Mehmet Çingir, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 470.

⁵⁰ Zie hiervoor het algemene ambtsbericht Turkije/dienstplicht d.d. 5 juli 2001, blz. 17.

ontduiking of weigering van de dienstplicht en uitstaande belastingschulden. Veroordelingen waarvan de straf is uitgezet, worden in principe uit dit systeem verwijderd en ingevoerd in de eveneens landelijk toegankelijke Justitiële Registers (*Adli Sicil*).

Gedrag of sympathieën die dienstplichtigen tijdens hun aan de vervolgplaatsing voorafgaande basistraining tentoonspreiden, worden door de desbetreffende eenheden niet gerapporteerd aan het directoraat van het ministerie van Defensie dat de vervolgplaatsing bepaalt. De werking van antecedenten die een rol spelen bij de vervolgplaatsing beperken zich derhalve tot de in de justitiële registers of het GBTS opgenomen strafbare feiten waarvoor veroordelingen of bevelen tot bewaring aanwezig zijn.

De uit het GBTS en de justitiële registers afkomstige gegevens worden ingebracht in het computersysteem dat de vervolgplaatsingen bepaalt. Personen met een strafrechtelijk verleden worden vaak ingezet bij taken die strategisch minder van belang zijn, zoals onderhoudswerkzaamheden of in de keuken. Zij worden door de interne militaire inlichtingendienst extra in de gaten gehouden. Het wordt door onder andere zegslieden van de Turkse mensenrechtenorganisatie IHD en diverse militaire bronnen onaannemelijk geacht, dat criminele antecedenten, ongeacht of deze al dan niet politiek van aard zijn, aanleiding geven tot een extra zware plaatsing in de hoedanigheid van additionele straf.

Overig

Dienstplichtige broers van dienstplichtigen die zijn gesneuveld in de strijd kunnen - indien ze geen gebruik maken van de hun geboden mogelijkheid tot vrijstelling⁵¹ - kiezen voor een vervolgplaatsing dicht bij huis.

De juiste connecties binnen het militaire apparaat kunnen een dienstplichtige een vervolgplaatsing in een 'gemakkelijke' eenheid in een relatief aangenaam oord opleveren.

4.4 Deelname aan gevechtsacties

Het merendeel van de dienstplichtigen wordt opgeleid tot soldaten die op directe of indirecte wijze aan gevechtsacties kunnen deelnemen. Circa een kwart van de dienstplichtigen wordt ingezet in administratieve en logistieke functies, in een onderhoudsfunctie als schilder of tuinman, als bewaker van een openbaar gebouw, of als hofmeester in één van de officiers- of onderofficiersonderkomens. Bij de

⁵¹

Zie paragraaf 5.2.3.

jandarma wordt circa veertig procent van de totale troepensterkte ingezet voor administratieve - en juridische taken.

Gevechtsacties in Zuidoost-Turkije

Tot eind 1999 vonden met grote regelmaat confrontaties tussen eenheden van de strijdkrachten en PKK-strijders plaats. Het Tweede en - in beperkte mate - het Derde Leger, die in het zuid- en noordoosten van Turkije zijn gelegerd, kregen bij de bestrijding van de PKK steun van commandotroepen en speciale eenheden⁵². Het waren met name deze laatste twee, die de daadwerkelijke confrontaties met PKK-strijders aangingen. Van tijd tot tijd werden ook eenheden uit het Eerste of Egeïsche Leger tijdelijk gestationeerd in het gebied waar de strijd met de PKK zich afspeelde. Naast versterking van de troepenmacht van het Tweede en Derde Leger had deze detachering uit andere legers volgens de Turkse strijdkrachten mede tot doel gevechtservaring op te doen.

Nadat de PKK in 1999 de gewapende strijd heeft gestaakt, is in het zuidoosten van Turkije een periode van relatieve rust ingetreden, waarin nog slechts op zeer beperkte schaal gewapende confrontaties plaatsvinden. Deze constatering is terug te vinden in een groot aantal recente rapporten over de situatie in Turkije⁵³. Volgens de Turkse mensenrechtenorganisatie IHD verloren in het jaar 2001 totaal 92 mensen het leven bij gewapende confrontaties. In 2000 was dit cijfer 147 en in de jaren 1999, 1998, 1997 lag het aantal op 857, 1718 resp. 2514⁵⁴. Een generaal van het Turkse leger sprak van een afname in het aantal gewapende confrontaties van 18 procent in 2001 ten opzichte van het jaar ervoor⁵⁵.

Op 19 juni 2002 stemde het parlement in met het adviesbesluit van de Nationale Veiligheidsraad om per 30 juni de in het zuidoosten reeds jarenlang van kracht zijnde uitzonderingstoestand (vaak aangeduid met de Turkse afkorting OHAL) op te heffen in de provincies Hakkari en Tunceli. De uitzonderingstoestand in de laatste twee OHAL-provincies Şırnak en Diyarbakır werd per 30 juni 2002 voor de laatste maal met vier maanden verlengd. Tijdens het debat hierover in het Turkse

⁵² Zie hierover paragraaf 2.1.

⁵³ Onder andere U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices 2001. Turkey* (4 maart 2002), inleiding, Amnesty International, *Report 2002. Turkey*. (mei 2002), Human Rights Watch, *World Report 2002. Turkey*. (17 januari 2002), blz. 359, *Honouring of obligations and commitments by Turkey*, Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa (13 juni 2001), paragrafen 13 en 181.

⁵⁴ İnsan Hakları Derneği, *İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu* (Balans van mensenrechtenschendingen) 1997, 1998, 1999, 2000 en 2001.

⁵⁵ Turkse dagbladen Hürriyet en Cumhuriyet, 29 januari 2002.

parlement zei minister Yücelen van Binnenlandse Zaken: ‘... de atmosfeer van rust duurt voort en wordt sterker, mede door de steun van onze bevolking.’⁵⁶.

In het zuidoosten gelegerde militairen worden volgens publicaties van de strijdkrachten sinds 2000 ook ingezet bij de wederopbouw van het zuidoosten. Er wordt gesproken van restauratie van schoolgebouwen, het planten van bomen en het herstellen van elektriciteits- en waterleidingsnetwerken⁵⁷. Door sommige critici worden deze activiteiten betiteld als ‘slechts cosmetisch’.

De speciale eenheden en speciale teams zijn sinds 2000 voor een groot deel uit het zuidoosten teruggetrokken. Alleen op enkele strategische punten duurt hun aanwezigheid voort. Momenteel wordt getracht de leden van deze speciale eenheden hun plaats in de burgermaatschappij te doen hervinden. Dit proces zou echter zeer moeizaam verlopen, onder andere omdat het niet altijd gemakkelijk blijkt om ander werk te vinden. In een aantal gevallen zou de mogelijkheid zijn geboden om een functie als ambtenaar te krijgen, zonder dat daarvoor het normaal gesproken verplichte examen behoeft te worden afgelegd⁵⁸. Ook is een aantal voormalig Özel Tim- leden te werk gesteld bij de reguliere politie.

Ook de detachering van eenheden of individuele militairen uit andere legers naar het zuidoosten is sinds het staken van de gewapende strijd niet meer aan de orde.

Doordat de gewapende strijd vrijwel is beëindigd, is de kans dat een dienstplichtige betrokken wordt bij gevechtshandelingen in Zuidoost-Turkije uiterst gering geworden. De nog incidenteel voorkomende operaties, met inbegrip van sporadische acties tegen de extreem-linkse TIKKO⁵⁹ in Centraal- en Noord-Anatolië, worden uitgevoerd door eenheden die voor een groot deel uit beroepsmilitairen en voor het overige deel uit - al dan niet beroeps- commando's bestaan.

Gevechtsacties in Noord-Irak

Het Turkse leger is in Noord-Irak permanent aanwezig in de vorm van patrouilles in de grensstreek en in de vorm van militaire inlichtingendiensten. Ook zijn de strijdkrachten in het verleden meerdere malen Noord-Irak binnengevallen om ook

⁵⁶ Turkse persagentschap Anatolia, 20 juni 2002. Voor een beschrijving van de Nationale Veiligheidsraad en de uitzonderingstoestand zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002.

⁵⁷ Website van de Turkse strijdkrachten op www.kkk.tsk.mil.tr/KH/leGuvenlik/01ana.asp?id=1&sf=1.

⁵⁸ Dagblad Milliyet, 1 februari 2001.

⁵⁹ Voor een beschrijving van de TIKKO zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 37-38.

daar de PKK te bestrijden⁶⁰. In april en mei 2000 zijn enkele duizenden militairen met luchtsteun Noord-Irak binnengetrokken. Het betrof hier volgens de Noord-Iraakse partijen en internationale waarnemers 700 à 800 militairen. Volgens berichtgeving in de media, zouden begin juli 2001 en eind augustus van datzelfde jaar vergelijkbare aantallen Turkse militairen de grens naar Noord-Irak zijn overgestoken⁶¹. Het zou volgens enkele van deze berichten met name gaan om speciale eenheden⁶². Een zelfde aantal militairen van het Turkse leger zou eind december 2001 Noord-Irak zijn binnengetrokken voor acties tegen de PKK aldaar⁶³. Ook in april 2002 zouden troepenbewegingen hebben plaatsgevonden richting Noord-Irak⁶⁴. Voor zover bekend kwam het één maal tot een daadwerkelijke confrontatie, die plaatsvond in augustus 2001. Eind maart 2002 zouden Turkse F-16 gevechtsvliegtuigen een viertal PKK-kampen in Noord-Irak hebben bestookt⁶⁵.

Mede gezien het feit dat de invallen in Noord-Irak volgens internationale waarnemers en enkele Koerdische partijen voor het overgrote deel door beroepsmilitairen en voor een klein deel door commando's worden uitgevoerd, is de kans voor een dienstplichtige om in Noord-Irak te worden ingezet bij gevechtshandelingen uiterst gering.

⁶⁰ Zie algemene ambtsberichten Noord-Irak d.d. 10 oktober 2001 (blz. 27-31) en 11 april 2001.

⁶¹ Reuters, 8 juli 2001, Özgür Politika, 9 en 16 juli 2001, Reuters, 30 augustus 2001.

⁶² Zie over de speciale eenheden blz. 7 van dit ambtsbericht.

⁶³ Pro-Koerdische dagblad Özgür Politika, 7 december 2001 en Turkse dagblad Sabah, 2 januari 2002.

⁶⁴ Turkish Daily News, 20 april 2002.

⁶⁵ Frankfurter Rundschau, 25 maart 2002.

5 Uitstel, vrijstelling en vervangende dienstplicht

5.1 Uitstel

Bij de registratie of keuring is het mogelijk uitstel van vervulling van de militaire dienstplicht te vragen. Een dergelijke aanvraag dient te worden ondersteund door documenten van bijvoorbeeld de werkgever of de universiteit. Uitstel wordt telkens verleend voor de periode van één jaar, waarna men op vertoon van de vereiste documenten het uitstel voor een jaar kan verlengen. Het is tegenwoordig staande praktijk dat universiteiten de namen van hun studenten jaarlijks doorgeven aan de militaire registratiekantoren, zodat de dienstplichtige zelf niets meer hoeft te doen om uitstel te verkrijgen. Een vergelijkbare werkwijze wordt toegepast op personen die zich in de gevangenis bevinden.

Dienstplichtvervulling kan in sommige gevallen voor personen die een opleiding volgen, worden uitgesteld tot het eind van het jaar waarin men 29 jaar oud wordt⁶⁶. In geval van bijvoorbeeld een post-doctorale opleiding kan verder uitstel worden verleend, tot maximaal 36 jaar⁶⁷.

Turken die met een geldige verblijfs- en/of werkvergunning in het buitenland wonen, kunnen de militaire dienst tot maximaal het achtendertigste levensjaar uitstellen⁶⁸. De aanvraag voor een dergelijk uitstel van militaire dienst moet wettelijk gezien iedere drie jaar bij een Turkse vertegenwoordiging in het land van verblijf worden ingediend. Voorheen was een uitstelperiode van telkens twee jaar van kracht. Deze termijn is nog terug te vinden op de websites van diverse Turkse vertegenwoordigingen⁶⁹. Zowel het Turkse Consulaat-Generaal in Rotterdam als een woordvoerder van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen van het Turkse ministerie van Defensie hebben echter bevestigd, dat de thans toegepaste periode voor alle landen in de wereld drie jaar is. Personen die naast de Turkse nationaliteit ook de nationaliteit bezitten van het land waar zij zich bevinden, hoeven slechts eenmalig uitstel aan te vragen. Dit uitstel is geldig tot hun 38e levensjaar.

⁶⁶ Artikel 35c van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁶⁷ Artikel 35e, f en g van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁶⁸ Artikel 35e, f en g van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁶⁹ Bijvoorbeeld de website van Turkse ambassade in Washington www.turkishembassy.org, stand 22 mei 2002.

Personen van wie een broer in militaire dienst zit, worden in dat jaar niet opgeroepen voor de opkomst. Hun opkomst wordt van rechtswege uitgesteld tot de eerste opkomstdatum nadat de broer zijn militaire dienstplicht heeft afgerond⁷⁰.

Personen die uitstel van opkomst voor de militaire dienst hebben gekregen, ontvangen van het militaire registratiekantoor een schriftelijke verklaring waarin dit feit is vermeld. Desgevraagd kan dit document bij bijvoorbeeld routinecontroles worden getoond. Voor studenten is het tonen van een geldig bewijs van inschrijving bij de universiteit of hogeschool reeds voldoende.

5.2 Vrijstelling

5.2.1 Vrijstelling voor bipatriden

Degenen die in het buitenland woonachtig zijn en die naast de Turkse nationaliteit ook de nationaliteit van het land waar zij verblijven bezitten, komen in aanmerking voor vrijstelling van de Turkse dienstplicht, indien zij een schriftelijk bewijs overleggen dat zij reeds de dienstplicht van dat land hebben vervuld. Een dergelijke vrijstelling is van toepassing indien de dienstplichtperiode min of meer overeenkomt met de duur van de dienstplicht in Turkije. Dit is het geval met de landen Duitsland, Oostenrijk, Denemarken, Finland, Frankrijk, Israël, Zweden, Zwitserland, Italië en Noorwegen⁷¹. Een bijkomende voorwaarde om gebruik te kunnen maken van deze regeling, is dat men reeds voor het achttiende levensjaar in het desbetreffende land woonde⁷². Voor personen woonachtig in één van de landen die niet in deze opsomming voorkomen - zoals Nederland -, bestaat deze mogelijkheid dus niet en dient de Turkse dienstplicht te worden vervuld.

⁷⁰ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep, zoals vermeld in Ümit Kardaş en Mehmet Çingı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 381, 383, 393-394.

⁷¹ Website van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen (*Askeri Alma Daire Başkanlığı*) van het Ministerie van Defensie (www.asal.msb.gov.tr/webersikcasorulan.htm), stand 2 mei 2002.

⁷² Website van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen (*Askeri Alma Daire Başkanlığı*) van het Ministerie van Defensie (www.asal.msb.gov.tr/webersikcasorulan.htm), stand 2 mei 2002.

5.2.2 Vrijstelling door afkoop

Turken in het buitenland

De Turkse Wet op de Militaire Dienstplicht biedt Turkse staatsburgers die langer dan drie jaar⁷³ met een geldige verblijfs- en arbeidsvergunning in het buitenland woonachtig zijn, de mogelijkheid een deel van hun dienstplicht af te kopen. Aan deze periode zou zeer nauwgezet de hand worden gehouden. Genoemde personen kunnen hun dienstplicht verkorten tot een basisopleiding van één maand tegen betaling van (het equivalent van) 5112 EUR⁷⁴. De opleiding wordt gegeven in Burdur, gelegen in Zuid-Turkije, circa 70 kilometer ten noorden van Antalya. Na deze basistraining zijn in het buitenland woonachtige Turken vrijgesteld van een vervolgschooling.

Tijdelijke regeling in 1999

Op 2 november 1999 heeft het Turkse parlement een tijdelijke wet aangenomen die, in aanvulling op de boven vermelde afkoopregeling, inhield dat bepaalde dienstplichtigen, ook als zij niet in het buitenland woonachtig waren, hun dienstplicht konden afkopen⁷⁵.

Op grond van deze eenmalige regeling, die alleen geldig was voor dienstplichtigen die zijn geboren voor 1 januari 1973, konden dienstplichtigen zich binnen zes maanden na inwerkingtreding van de tijdelijke wet aanmelden voor vrijstelling door betaling van een bedrag van (het equivalent van) 15.000 DEM (7669 EUR). De middelen die de Turkse staat uit deze tijdelijke regeling ontvangt, zijn bestemd voor de wederopbouw van het gebied dat is getroffen door de aardbeving van 17 augustus 1999.

Zij die gebruik maken van de regeling dienen wel een basistraining van een maand te doorlopen. Deze basistraining vond niet zoals bij in het buitenland woonachtige Turken plaats in Burdur maar op diverse plaatsen in het land. Dienstplichtigen die op 31 december 1999 veertig jaar of ouder waren, konden door betaling van 20.000 DEM (10226 EUR) worden vrijgesteld van zowel basistraining als verdere vervulling van de dienstplicht. Betrokken dienstplichtigen hebben zich tot 4 mei 2000 kunnen aanmelden. Alleen degenen die hun dienstplichtvervulling nog niet hadden aangevangen, konden van de regeling gebruik maken.

⁷³ Zie *White Book Defence.2000*, Ministry of National Defence (december 2000), blz. 90. Andere bronnen noemen ook wel een periode van zes maanden.

⁷⁴ Toegevoegd artikel 1 van De Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111. Vergelijk website van Turkse consulaten in de VS, www.turkishconsulates.net/odemiplani.htm.

⁷⁵ Wet inzake de toevoeging van een tijdelijk artikel aan de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 4459 d.d. 12 november 1999.

Ruim 70.000 gegadigden meldden zich voor de afkoopregeling. Hieronder bevond zich ook een aantal Koerdische activisten, die aangaven gebruikmaking van de afkoopregeling in hun geval als een pragmatische oplossing te zien om hun activiteiten voor de Koerdische zaak te kunnen blijven voortzetten, zonder zich met perikelen rond dienstplichtontduiking bezig te hoeven houden. Ook een aantal personen die eerder een openlijke verklaring van dienstweigering op grond van gewetensbezwaren hadden afgelegd⁷⁶, hebben van de afkoopregeling gebruik gemaakt, aldus een Turkse antimilitarist.

De betaling van het verschuldigde bedrag kon plaatsvinden in termijnen. De eerste termijn van 5000 DEM (2556 EUR) diende tegelijkertijd met de aanvraag plaats te vinden, de tweede termijn diende voor 4 juni 2000 betaald te zijn en de derde termijn voor 4 september van dat jaar⁷⁷. Voor de betaling van de tweede en derde termijn is tweemaal bij Ministerraadsbesluit respijt verleend. De allerlaatste termijn, waarvan de Generale Staf heeft aangegeven dat een nieuwe verlenging niet zal plaatsvinden, liep af op 7 mei 2001⁷⁸. Zij die na deze datum niet betaald hebben, worden beschouwd als deserteurs, omdat ze door volbrenging van hun basistraining de status hebben van personen die reeds zijn aangetreden voor vervulling van de dienstplicht⁷⁹.

Ook in de periode voor 1999 zijn enkele malen dergelijke tijdelijke regelingen van kracht geweest. Zo bestond in 1992 een regeling die vijf maanden lang geldig was⁸⁰.

Op 23 april 2002 heeft de opperbevelhebber van de Turkse strijdkrachten, generaal Kırıkoğlu, verklaard dat naar zijn mening van een nieuwe afkoopregeling in de toekomst geen sprake zal kunnen zijn, omdat er dan personeelsgebrek dreigt voor de strijdkrachten⁸¹.

5.2.3 Vrijstelling door broederdienst

De eerstvolgende dienstplichtige broer van dienstplichtigen die zijn gesneuveld in de strijd worden op verzoek vrijgesteld van militaire dienst.

⁷⁶ Zie hierover hoofdstuk 7 van dit ambtsbericht.

⁷⁷ Artikel 7 van het Ministerraadsbesluit inzake de Toepassing van Tijdelijk Artikel 37 van de Wet op de Militaire Dienstplicht Onder Nummer 99/13584 RG d.d. 14 november 1999.

⁷⁸ Turkse persagentschap Anatolia, 18 oktober 2000 en dagblad Milliyet, 7 februari 2001.

⁷⁹ Zie voor een beschrijving van de term 'deserteur' paragraaf 6.4.

⁸⁰ Tijdelijk artikel 32 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁸¹ Turkse dagblad Radikal, 25 april 2002.

5.2.4 Vervangende dienstplicht bij overbemannig

In gevallen dat het aantal dienstplichtigen de behoefte van de strijdkrachten overstijgt, bestaat er voor bepaalde universitair geschoolde beroepsgroepen zoals artsen en leraren de mogelijkheid hun dienstplicht door uitoefening van hun beroep in dienst van een overheidsinstelling te vervullen. Men dient wel eerst een basistraining van een maand en tien dagen te doorlopen⁸².

⁸²

White Book Defence.2000, Ministry of National Defence (december 2000), blz. 101.

6 Onttrekking aan de dienstplicht (*asker kaçaklığı*)

Naast uitstel of vrijstelling komt het voor dat dienstplichtigen op illegale wijze trachten te ontkomen aan vervulling van de dienstplicht. Bij dergelijke onttrekking aan de dienstplicht wordt wetstechnisch onderscheid gemaakt in onttrekking aan de registratie (*saklı kalmak* of soms *ilk yoklama kaçaklığı*), onttrekking aan de keuring (*yoklama kaçaklığı*), onttrekking aan de opkomst (*bakaya*) en desertie (*fırar*)⁸³.

Over het aantal personen dat zich tot op heden op enigerlei wijze heeft onttrokken aan de dienstplicht, bestaan geen exacte cijfers. Een veel gehoorde schatting is een aantal van circa 350.000⁸⁴. Omtrent de verdeling over de gebieden van herkomst van personen die zich onttrekken aan de dienstplicht en de redenen van hun onttrekking aan de dienstplicht zijn geen harde gegevens bekend. Er zijn echter aanwijzingen dat met name angst voor het harde regime binnen de strijdkrachten en angst om in gewapende conflicten betrokken te raken, maar ook gewetensbezwaren redenen zijn voor onttrekking aan de dienstplicht. Een dienstweigeraar op grond van gewetensbezwaren (*vicdani retçi*) kan wetstechnisch gezien onder elk van de bovengenoemde categorieën vallen.

Van enkele Koerdische organisaties werd vernomen dat sinds het staken van de gewapende strijd tussen de strijdkrachten en de PKK eind 1999⁸⁵ een aantal dienstplichtigen (waaronder ook personen van Koerdische afkomst) dat zich tot dan toe aan de dienstplicht had onttrokken, zich alsnog heeft gemeld om aan te treden voor de militaire dienst. De reden zou volgens zegslieden van deze organisaties zijn, dat het nu wegens de verbeterde veiligheidssituatie veiliger was om te dienen.

Paspoort en uitreis

Personen die zich hebben onttrokken aan de registratie, keuring of opkomst of personen die zijn gedeserteerd kunnen geen paspoort verkrijgen of verlengen. Indien zij zich voor aanvraag of verlenging van een paspoort tot de politie (de bevoegde instantie voor de uitgifte van paspoorten) wenden, zal daar uit de registratie hun onttrekking of desertie blijken en zal de politie hen overdragen aan de militaire autoriteiten of hen sommeren zich te melden bij de militaire autoriteiten⁸⁶. Dezelfde behandeling geldt voor personen die zich hebben

⁸³ In het algemeen ambtsbericht Turkije/dienstplicht van juni 2000 werd deze driedeling weergegeven met de termen dienstplichtontduiking, dienstweigering en desertie.

⁸⁴ Ook te vinden in het dagblad Radikal, 18 mei 2000.

⁸⁵ Zie paragraaf 4.4.

⁸⁶ Zie ook paragraaf 6.5 van dit ambtsbericht.

onttrokken aan de registratie, keuring of opkomst of personen die zijn gedeserteerd, en die met een geldig paspoort legaal Turkije willen uitreizen.

Personen in de dienstplichtige leeftijd die zich *niet* hebben schuldig gemaakt aan onttrekking of desertie kunnen een paspoort krijgen en kunnen met dit paspoort Turkije op legale wijze verlaten. Zij dienen er zelf zorg voor te dragen dat zij tijdig verschijnen voor de keuring en de opkomst.

Overigens dienen volgens een arrest van het Militaire Hof van Beroep personen in de dienstplichtige leeftijd die voor een periode van langer dan vijftien dagen hun woonplaats (of het land) verlaten dit te melden aan de muhtar of het militaire registratiekantoor⁸⁷. In de praktijk wordt dit arrest echter nauwelijks toegepast, hetgeen ook blijkt uit het feit dat militaire registratiekantoren en muhtars vaak niet op de hoogte zijn van de inhoud van dit arrest.

In het paspoort is door middel van de vermelding *yapmıştır* (gedaan) of *yapmamıştır* (niet gedaan) aangegeven of iemand zijn dienstplicht al dan niet heeft vervuld. Op uitgifte van alle overige documenten heeft de dienstplichtige leeftijd geen enkele invloed.

6.1 Onttrekking aan de registratie (*saklı kalmak*)

Artikel 17 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111 stelt dat personen die niet tijdig aan hun registratieverplichtingen⁸⁸ voldoen, krachtens artikel 83 van dezelfde wet worden beschouwd als personen die zich onttrekken aan de registratie (*ilk yoklama kaçağı*). In artikel 12 van de Wet op de militaire dienstplicht worden deze personen gedefinieerd met het Turkse woord *saklı*.

In het bewuste artikel 83 is bepaald dat degenen die er geen zorg voor dragen dat ze voor 30 juni van het jaar waarin de registratie behoort plaats te vinden correct zijn geregistreerd, een administratieve sanctie in de vorm van een geldboete krijgen opgelegd, indien ze zich alsnog melden voor 31 oktober van dat jaar.

Indien de registratie nog altijd niet heeft plaatsgevonden op het moment dat de personen die in hetzelfde jaar zijn geregistreerd moeten aantreden voor de opkomst⁸⁹, is sprake van een delict, dat wordt omschreven in artikel 63 van het

⁸⁷ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep zoals vermeld in Ümit Kardaş en Mehmet Çingı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 380.

⁸⁸ Zie hiervoor paragraaf 3.1.

⁸⁹ In de regel februari van het jaar na het jaar waarin de registratie behoort te geschieden.

Wetboek van Militair Strafrecht. De straffen waarin het artikel voorziet zijn als volgt.

Voor hen die zichzelf melden

Binnen zeven dagen: maximaal een maand gevangenisstraf;

Na zeven dagen, maar binnen drie maanden: tussen drie maanden en een jaar gevangenisstraf;

Na drie maanden: tussen vier maanden en twee jaar gevangenisstraf.

Voor hen die worden aangehouden

Binnen zeven dagen: maximaal drie maanden gevangenisstraf;

Na zeven dagen, maar binnen drie maanden: tussen vier maanden en anderhalf jaar gevangenisstraf;

Na drie maanden: tussen zes maanden en drie jaar gevangenisstraf onder verzwaarde omstandigheden⁹⁰.

Een eventueel verblijf in het buitenland van de pleger van het delict speelt geen enkele rol in de strafmaat. In de praktijk opgelegde straffen staan beschreven in paragraaf 6.5 van dit ambtsbericht.

In de praktijk is onttrekking aan de registratie vooral een hypothetische kwestie, omdat het vrijwel niet voorkomt dat personen niet zijn ingeschreven in het bevolkingsregister. Het gaat hier dus om personen die tot op dat moment voor de Turkse staat niet 'bestaan'.

6.2 **Onttrekking aan de keuring (*yoklama kaçaklığı*)**

Dienstplichtigen die aan hun registratieverplichtingen hebben voldaan, maar die niet tijdig op de keuring verschijnen, worden gerekend tot degenen die zich onttrekken aan de keuring (*yoklama kaçaklığı*)⁹¹. Dienstplichtigen die niet ter keuring verschijnen, krijgen in de regel na circa drie maanden een herinneringsbrief van het militaire registratiekantoor. Indien zij zich alsnog melden of aangehouden worden voor de opkomstdatum van hen die in hetzelfde jaar zijn gekeurd, wordt overeenkomstig artikel 84 en 85 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111 een administratieve sanctie in de vorm van een geldboete opgelegd. In dat geval wordt betrokkene alsnog gekeurd en is daarmee de zaak afgedaan.

⁹⁰ Gevangenisstraf onder verzwaarde omstandigheden kent op een aantal punten een strenger regime dan reguliere gevangenisstraf. Zo dient ten minste een tiende deel van de straf overdag in isolatie te worden doorgebracht (Artikel 8 van het Turkse Wetboek van Strafrecht).

⁹¹ Artikel 12 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

Degenen die zich melden of worden aangehouden na deze datum, worden onmiddellijk naar een militaire eenheid gestuurd en berecht op grond van artikel 63 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Met name indien er aanwijzingen voor psychische of fysieke gebreken zijn, kan in de militaire eenheid alsnog keuring plaatsvinden.

De hoogte van de straf die in diverse situaties wordt opgelegd is identiek aan de boven omschreven straf die geldt voor personen die zich onttrekken aan de registratie. Een eventueel verblijf in het buitenland van de pleger van het delict speelt ook hier geen enkele rol in de strafmaat.

6.3 **Onttrekking aan de opkomst (*bakaya*)**

Onttrekking aan de opkomst (*bakaya*) is aan de orde indien een dienstplichtige, die wel is aangetreden voor de keuring, zich niet tijdig bij het militaire registratiekantoor meldt om geïnformeerd te worden omtrent zijn plaatsing of nadat hij is geïnformeerd over de plaats van opkomst alsnog verzuimt om aan te treden voor de opkomst⁹². Het is niet mogelijk dat iemand die de voorafgaande keuring niet heeft doorlopen, wordt aangemerkt als iemand die zich onttrekt aan de opkomst (*bakaya*). Een dergelijke persoon zal tot het moment van aanhouding of vrijwillige melding altijd de status houden van iemand die zich onttrekt aan de keuring (*yoklama kaçağı*).

Dienstplichtigen die zich schuldig maken aan onttrekking aan de opkomst, worden wanneer ze zichzelf melden of worden aangehouden onmiddellijk overgedragen aan de militaire justitiële autoriteiten⁹³. Ze worden net als personen die zich onttrekken aan de registratie of keuring veroordeeld op grond van artikel 63 van het Wetboek van Militair Strafrecht, waarbij de strafmaten gelijk zijn aan die in geval van onttrekking aan de registratie/keuring. Een eventueel verblijf in het buitenland van de pleger van het delict speelt ook hier geen enkele rol in de strafmaat.

Frauduleuze onttrekking aan de militaire dienst

Dienstplichtigen die op frauduleuze wijze proberen aan de dienstplicht te ontkomen, kunnen worden gestraft op grond van de artikelen 79-81 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Onder deze artikelen vallen strafbare feiten als zelfverminking, naamswijzigingen, iemand anders naar de medische keuring sturen, een ander in militaire dienst sturen, de identiteitskaart van een andere

⁹² Artikel 12 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁹³ Artikel 89 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

persoon gebruiken, valse getuigenissen afleggen en andere vormen van misleiding met de bedoeling de militaire dienst niet te hoeven vervullen.

Voor zelfverminking bedraagt de strafmaat één tot vijf jaar gevangenisstraf. Deze kan tot zeven jaar worden verhoogd in geval men door de zelf aangebrachte verminking daadwerkelijk ongeschikt is geworden voor de militaire dienst. Bij bedrog is de maximumstraf tien jaar gevangenisstraf onder verzwaarde omstandigheden, bij minder zware gevallen van bedrog kan de straf tot een reguliere gevangenisstraf van maximaal vijf jaar worden beperkt.

6.4 Desertie (*firar*)

De term desertie (*firar*) wordt gebruikt voor het zonder toestemming weglopen en langer dan zes dagen wegblijven uit de militaire eenheid nadat men reeds aangetreden is voor de opkomst⁹⁴. Dienstplichtigen die zich hieraan schuldig maken, *firari* genoemd, worden wanneer ze zichzelf melden of worden aangehouden onmiddellijk overgedragen aan de militaire justitiële autoriteiten⁹⁵.

Bestrafing vindt plaats op grond van de artikelen 66-68 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Militairen die langer dan zes dagen zonder toestemming wegblijven uit hun eenheid, of zij die na het verlof (ook bij verlof op medische gronden) langer dan zes dagen wegblijven zonder geldige reden, worden gestraft met een gevangenisstraf van ten minste één jaar en ten hoogste drie jaar.

Voor personen die bij hun desertie zonder toestemming wapens, munitie, transportmiddelen, dieren of militair materiaal verwijderen, personen die recidiveren of in tijden van mobilisatie wordt de termijn waarin men zich ongestraft kan melden met de helft bekort tot drie dagen.

Voor naar het buitenland gevluchte deserteurs geldt een andere strafmaat. Militairen die zonder toestemming de grenzen van het vaderland overschrijden en zich niet binnen drie dagen weer bij hun eenheid melden, worden gestraft met een gevangenisstraf van drie tot vijf jaar. Bij mobilisatie wordt de periode binnen welke een naar het buitenland gevluchte deserteur zich weer bij zijn eenheid moet melden bekort tot één dag.

Wanneer iemand bij zijn desertie en vlucht naar het buitenland zonder toestemming wapens, munitie, transportmiddelen, dieren of militair materiaal heeft meegenomen, wanneer iemand recidiveert of in tijden van mobilisatie wordt een gevangenisstraf tussen de vijf en tien jaar opgelegd.

Wanneer een officier of een militair met een vast dienstverband bovengenoemde strafbare feiten heeft begaan, wordt de maximale straf gegeven.

Deserteurs die vóór afloop van de hierboven genoemde maximum termijnen worden gearresteerd, worden gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden. Zij die zichzelf aangeven, krijgen een kortere gevangenisstraf. Van personen die zich na hun desertie binnen zes weken (of in tijd van mobilisatie binnen een week) zelf melden, wordt de strafmaat met de helft verminderd⁹⁶.

⁹⁴ Artikel 12 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁹⁵ Artikel 97 van de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111.

⁹⁶ Artikel 73 van het Wetboek van Militair Strafrecht.

Personen die reeds eerder veroordeeld zijn wegens desertie en nogmaals voor hetzelfde delict terecht staan, krijgen een dubbel zo hoge straf opgelegd⁹⁷.

6.5 Opsporing, berechting en tenuitvoerlegging bij strafvervolgning

Opsporing

Personen die zich onttrekken aan de militaire dienst, staan geregistreerd bij de Generale Staf⁹⁸ en in het landelijk informatiesysteem GBTS⁹⁹. Aldus kan bij routinecontroles, controles bij grensovergangen of bij arrestaties vanuit elke locatie in het land worden nagegaan of iemand wordt gezocht wegens onttrekking aan de dienstplicht. Ook op lokaal niveau bestaan lijsten van personen die zich hebben onttrokken aan de dienstplicht. Deze lijsten worden van tijd tot tijd door het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen van het ministerie van Defensie aan de lokale militaire registratiekantoren toegezonden. De toezending geschiedt in de regel met enige vertraging, om zo de dienstplichtige de mogelijkheid te geven zichzelf alsnog te melden.

De daadwerkelijke actieve opsporing van personen die zich hebben onttrokken aan de dienstplicht gebeurt vervolgens op het niveau van het lokale militaire registratiekantoor waar betrokkene geregistreerd staat. Bij aanwijzingen dat betrokkene zich in een bepaald ander district bevindt, wordt het onderzoek ook tot dat district uitgebreid. De districtsgouverneur van het district waarin het desbetreffende militaire registratiekantoor valt, ontvangt in de regel een schrijven van het militaire registratiekantoor met het verzoek de dienstplichtige aan te houden en af te leveren bij het militaire registratiekantoor.

Opsporing van personen die zich onttrekken aan de dienstplicht behoort afhankelijk van de woonplaats tot het taakgebied van de jandarma of de politie¹⁰⁰, die hiertoe opdracht krijgt van de districtsgouverneur. In de praktijk bestaat de actieve opsporing van voortvluchtige dienstplichtigen hieruit, dat jandarma- of politiefunctionarissen bij de muhtar en naaste familieleden of bekenden komen informeren waar betrokkene zich bevindt. Volgens onder andere muhtars van vele dorpen wordt wanneer is aangegeven dat betrokkene is vertrokken, in de regel niet op een later moment nogmaals navraag gedaan.

Indien bovengenoemde opsporingspogingen niet tot direct resultaat leiden, is aanhouding van betrokkene afhankelijk van 'toevalstreffers' bij bovengenoemde reguliere verkeerscontroles etc.

⁹⁷ Artikel 72 van het Wetboek van Militair Strafrecht.

⁹⁸ Turkish Daily News, 21 maart 1999.

⁹⁹ Zie hierover paragraaf 3.3.

¹⁰⁰ Zie over de taakverdeling tussen jandarma en politie paragraaf 2.1 van dit ambtsbericht.

Als blijkt dat betrokkene zich legaal in het buitenland bevindt, zal gepoogd worden deze via de Turkse vertegenwoordiging in het desbetreffende land te traceren. Personen die zich hebben onttrokken aan registratie, keuring of opkomst en die legaal in het buitenland bevinden, kunnen een verzoekschrift aan de Turkse vertegenwoordiging in hun verblijfsland richten, waarin ze de reden van hun onttrekking uitleggen. In de meeste gevallen wordt de aangevoerde motivering geaccepteerd, wordt betrokkene niet vervolgd en wordt alsnog uitstel voor militaire dienst verleend¹⁰¹. Dit geldt overigens niet voor deserteurs.

Berechting

Uit bronnen binnen de militaire rechtspraak werd vernomen, dat van alle rechtszaken die aanhangig worden gemaakt bij militaire rechtbanken het in meer dan de helft van de gevallen om onttrekking aan de dienstplicht in enigerlei vorm gaat. Totaal worden er per jaar circa 60.000 zaken behandeld die te maken hebben met onttrekking aan de dienstplicht. Ongeveer de helft van deze zaken betreft een onttrekking die korter dan een week duurt, bijvoorbeeld te laat terugkeren van verlof. Dit soort zaken werd vroeger behandeld door de Meervoudige Kamer van de militaire rechtbank, maar wordt sinds enkele jaren wegens het grote aantal gevallen behandeld door de Enkelvoudige Kamer. Er gaan thans stemmen op om dergelijke delicten geheel administratief af te handelen zonder tussenkomst van de rechter.

Berechting van personen die zich onttrekken aan de dienstplicht, vindt - met uitzondering van de in paragraaf 6.1 genoemde gevallen waar de zaak wordt afgehandeld met een administratieve sanctie - plaats in militaire rechtbanken.

Het moment van berechting is voor 'reguliere' dienstplichtigen en voor dienstplichtigen die dienen als reserveofficier verschillend. Voor dienstplichtigen die dienst doen als reserveofficier volgt eerst berechting en vervolgens overdracht aan de eenheid.

'Reguliere' dienstplichtigen gaan wanneer zij zijn aangehouden of zichzelf hebben gemeld eerst naar hun militaire eenheid en worden aldaar op een later moment berecht. Zij dienen bij aanhouding binnen maximaal 48 uur door de instantie die de aanhouding heeft verricht aan hun militaire eenheid te worden overgedragen¹⁰².

¹⁰¹ Voor uitstel zie paragraaf 5.1 van dit ambtsbericht.

¹⁰² Voor gevallen van desertie is deze maximumtermijn vastgelegd in het nog altijd van kracht zijnde Bevel van de Generale Staf d.d.21 augustus 1984 onder nummer PER. 4085-1-84/Pl.Ş (2), zoals gepubliceerd in İsmet Polatcan, *Notlu – Açıklamalı – İçtihatlı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği, Askeri Ceza Kanunu, Disiplin Mahkemeleri Kanunu* (Wet en Regulering op het Huishoudelijk Regelement van de Turkse Strijdkrachten,

Indien de betrokkene niet wordt vervolgd wegens andere (politieke) delicten dan onttrekking aan de registratie/keuring of opkomst dan wel desertie, is het risico van belediging, bedreiging, mishandeling of foltering van betrokkene tijdens het verhoor of de maximaal 48 uur detentie zeer gering. Bij personen die zich hebben onttrokken aan de registratie/keuring of opkomst komt het in de praktijk regelmatig voor dat deze in een dergelijke situatie na het verhoor door de instantie die ze heeft aangehouden op vrije voeten worden gesteld en worden gesommeerd zich binnen enkele dagen te melden bij hun militaire registratiekantoor.

In gevallen van onttrekking aan de registratie/keuring of onttrekking aan de opkomst, maar ook in geval van desertie oriënteren militaire rechters zich over het algemeen genomen op de laagste strafmaten en leggen aldus de minimumstraffen op. Zoals boven reeds omschreven, zijn de strafmaten voor desertie hoger dan die voor onttrekking aan de registratie/keuring of onttrekking aan de opkomst.

In het algemeen geldt dat reguliere gevangenisstraffen van korter dan een jaar kunnen worden omgezet in een geldboete¹⁰³. In een individuele zaak beslist de rechter in zijn vonnis in de desbetreffende zaak of de gevangenisstraf al dan niet wordt omgezet in een geldboete.

Gevangenisstraffen voor onttrekking aan de registratie/keuring of opkomst dan wel voor desertie worden in het algemeen omgezet in een geldboete, die dient te worden betaald na de beëindiging van de dienstplicht¹⁰⁴. Gevangenisstraf onder verzwaarde omstandigheden, die wordt gegeven in geval van een onttrekking langer dan drie maanden zonder dat men zichzelf aangeeft¹⁰⁵, kan echter niet worden omgezet in een geldboete¹⁰⁶. Voor onttrekking aan de registratie/keuring of opkomst dan wel voor desertie kunnen wettelijk gezien geen voorwaardelijke straffen worden opgelegd¹⁰⁷.

Een eventuele veroordeling houdt niet in dat men van verdere dienstplicht is vrijgesteld. Hierdoor kan het voorkomen dat recidivisten wederom worden veroordeeld wegens het zich opnieuw onttrekken aan de dienstplicht. Bij recidive kan de straf niet opnieuw in een geldboete worden omgezet¹⁰⁸. Volgens staande

het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Disciplinerechtbanken met noten, verklaringen en jurisprudentie (Istanbul 1989) blz. 401-402.

¹⁰³ Artikel 4 van de Wet op de Tenuitvoerlegging van Straffen onder nummer 647.

¹⁰⁴ *Request for information on the situation of draft evaders (and deserters) in Turkey*. Izmir Savaş Karşıtları Derneği (1999).

¹⁰⁵ Artikel 63 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Zie ook paragraaf 6.1.

¹⁰⁶ Artikel 4 van de Wet op de Tenuitvoerlegging van Straffen onder nummer 647.

¹⁰⁷ Artikel 47 van het Wetboek van Militair Strafrecht.

¹⁰⁸ Artikel 42 van het Wetboek van Militair Strafrecht, verklaard in Ümit Kardaş en Mehmet Çingı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 159.

rechtspraak van het Militaire Hof van Beroep mag recidive niet tot strafverzwaring leiden in geval van onttrekking aan registratie, keuring of opkomst¹⁰⁹. Zoals boven reeds vermeld, levert recidive in geval van desertie (*fırar*) echter strafverdubbeling op¹¹⁰.

Etnische afkomst, religie of politieke overtuiging speelt bij de bepaling van de strafmaat voor onttrekking aan de dienstplicht geen enkele rol.

Tenuitvoerlegging

De tenuitvoerlegging van onherroepelijk geworden vonnissen in zaken aangaande onttrekking aan de dienstplicht (inclusief desertie) gebeurt in militaire gevangenissen indien de straf zes maanden of minder is, en in reguliere gevangenissen als de straf hoger is dan zes maanden. In de regel wordt eerst de straf ten uitvoer gelegd en vervult de dienstplichtige daarna (het resterende deel van) zijn dienstplicht¹¹¹. In geval van desertie (*fırar*) kan de tenuitvoerlegging van de straf op voorstel van de officieren van het betreffende militaire onderdeel worden uitgesteld tot na de vervulling van de dienstplicht¹¹².

Amnestiewet

In december 2000 werd een algemene amnestiewet aangenomen¹¹³. Naast vele andere delicten vallen ook de delicten ‘onttrekking aan de registratie’, ‘onttrekking aan de keuring’, ‘frauduleuze onttrekking aan de militaire dienst’ en ‘desertie’ (artikelen 63 tot en met 68 en 70 tot en met 75 van het Wetboek van Militair Strafrecht onder nummer 1632) onder deze wet, mits de delicten zijn gepleegd voor 23 april 1999. In de jurisprudentie van het militaire Hof van Beroep is bepaald, dat onttrekking aan de dienstplicht en desertie een zogenaamd voortdurend delict (*mütemadi suç*) zijn¹¹⁴. Dit betekent dat het delict pas is voltooid op het moment dat de pleger zichzelf meldt of wordt aangehouden. Hieruit volgt, dat de amnestiewet voor onttrekking aan de dienstplicht niet van toepassing is voor een ieder die na 23 april 1999 nog voortvluchtig was, na deze datum is aangehouden of zich na deze datum heeft gemeld.

¹⁰⁹ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep zoals genoemd in Ümit Kardaş en Mehmet Çıngı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 391.

¹¹⁰ Zie paragraaf 6.4 van dit ambtsbericht.

¹¹¹ Artikel 39 van het Wetboek van Militair Strafrecht en jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep zoals genoemd in Ümit Kardaş en Mehmet Çıngı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 391.

¹¹² Artikel 246 van de Wet op de Instelling en Procesregels van de Militaire Rechtbanken onder nummer 353.

¹¹³ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije van 29 januari 2002, blz. 82 e.v.

¹¹⁴ Genoemd in Ümit Kardaş en Mehmet Çıngı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 372, 403, 449, 455.

6.6 Verlies staatsburgerschap

Afgezien van de eerder in dit hoofdstuk genoemde (vrijheids-)straffen kunnen dienstplichtigen die zich door verblijf in het buitenland aan de dienstplicht onttrekken, ongeacht het feit of zij al of niet een tweede nationaliteit bezitten, hun Turkse nationaliteit verliezen indien zij geen geldige reden voor onttrekking aan de dienstplicht kunnen aanvoeren. Dit is mogelijk bij besluit van de ministerraad op basis van de Turkse nationaliteitswetgeving. Artikel 25 van de Wet op het Turkse Staatsburgerschap onder nummer 403 luidt 'De Ministerraad kan besluiten tot ontneming van het Turkse staatsburgerschap van de volgende personen: ... Zij die in het buitenland verblijf houden en binnen drie maanden niet welwillend reageren op de voorkomende oproep door de bevoegde autoriteiten ter vervulling van hun dienstplicht ...'. Hetzelfde artikel bepaalt dat een dergelijk besluit van de Ministerraad alleen genomen kan worden op aanbeveling van het ministerie van Defensie. Tegen de beslissing kan binnen zestig dagen in beroep worden gegaan bij de hoogste bestuursrechter (Danıştay).

De namen van personen die de Turkse nationaliteit hebben verloren worden gepubliceerd in de officiële Turkse staatscourant, de *Resmi Gazete*. Op basis van in het verleden in deze staatscourant gepubliceerde gegevens kan worden geconcludeerd, dat duizenden Turken in de loop der jaren hun Turkse nationaliteit hebben verloren. In geval van verlies van staatsburgerschap vindt geen strafrechtelijke vervolging meer plaats vanwege de onttrekking aan de dienstplicht¹¹⁵. Omdat de betrokkene niet langer Turks staatsburger is, wordt deze gezien als buitenlander en bestaat de dienstplicht voor hem niet meer.

Volgens bronnen binnen de militaire rechtspraak en de Turkse ministeries van Binnenlandse - en Buitenlandse Zaken is in de tweede helft van 2001 besloten, het staatsburgerschap van zich in het buitenland bevindende Turken niet meer voor het 38e levensjaar te ontnemen. Dit zou dienstplichtigen in de gelegenheid stellen zich voor deze leeftijd alsnog bij de Turkse vertegenwoordiging in zijn verblijfsland te melden om dan met terugwerkende kracht uitstel aan te vragen¹¹⁶. Alleen bij personen die bij de Turkse vertegenwoordigingen in dat land te kennen geven dat zij weigeren om ooit de militaire dienstplicht te vervullen, zou ontneming nog mogen worden toegepast. De reden hiervan is dat in deze gevallen niet te verwachten is dat personen zich voor hun 38 levensjaar bij de Turkse vertegenwoordigingen zullen melden voor uitstel.

¹¹⁵ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep zoals genoemd in Ümit Kardaş en Mehmet Çingir, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 504.

¹¹⁶ Zie over deze procedure paragraaf 6.5 van dit ambtsbericht sub 'Opsporing'.

De Turkse nationaliteit kan wettelijk gezien worden herkrege, ook wanneer de betrokkene op dat moment niet in Turkije woonachtig is¹¹⁷. Indien men een aanvraag tot herkrijging van de Turkse nationaliteit indient, kan de aanvraag worden ingewilligd indien men aangeeft de militaire dienstplicht alsnog te gaan vervullen. Herkrijging van de nationaliteit kan ook na het 40e levensjaar nog plaatsvinden. De leeftijd van 40 markeert namelijk slechts het einde van de dienstplichtige leeftijd voor personen die de militaire dienstplicht reeds hebben vervuld¹¹⁸. Op 23 juli 1999 is een tijdelijk artikel aan de Wet op de Militaire Dienstplicht toegevoegd, dat erin voorzagt dat personen die hun nationaliteit hadden herkrege, de dienstplicht nog niet hadden vervuld en legaal in het buitenland verbleven alsnog hun dienstplicht konden afkopen¹¹⁹. Deze mogelijkheid bestond voor een periode van twee jaar, dus tot 23 juli 2001.

Een zegsman van het Directoraat-Generaal Bevolkings- en Staatsburgerszaken van het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft aangegeven een aantal gevallen te kennen waarin het staatsburgerschap is herkrege. Volgens enkele Turkse advocaten die zich regelmatig met deze materie bezighouden, betreft het een klein aantal gevallen. De reden hiervoor zou volgens deze advocaten zijn, dat het niet waarschijnlijk is dat iemand die eerst weigert in militaire dienst te gaan op een later moment tot andere gedachten komt en zich vrijwillig meldt om alsnog de dienstplicht te vervullen. Een zegsman van het Administratieve Hof van Beroep (*Danıştay*) heeft verklaard, dat er bij dit Hof nooit beroepszaken aanhangig zijn gemaakt tegen weigering van herkrijging van het staatsburgerschap.

¹¹⁷ Artikel 8 van de Wet op het Turkse Staatsburgerschap onder nummer 403.

¹¹⁸ Zie hiervoor paragraaf 2.2 van dit ambtsbericht.

¹¹⁹ Artikel 4 van de Wet onder nummer 4418 d.d. 23 juli 1999. Voor het afkopen van militaire dienst door legaal in het buitenland verblijvende personen zie paragraaf 5.2.2. van dit ambtsbericht.

7 **Principiële dienstweigering op grond van gewetensbezwaren (*vicdani ret*)**

Aan onttrekking aan de dienstplicht - ongeacht of deze zich manifesteert in onttrekking aan de registratie/keuring, onttrekking aan de opkomst dan wel desertie - liggen in bepaalde gevallen principiële gewetensbezwaren ten grondslag. In deze gevallen onttrekt men zich niet alleen aan de dienstplicht, maar weigert deze uitdrukkelijk.

Dienstplichtigen in Turkije bij wie dergelijke principiële bezwaren leven en die om deze redenen militaire dienst weigeren, wensen over het algemeen niet geassocieerd te worden met de grote groep van naar schatting circa 350.000 dienstplichtontduikers die in Turkije bestaat. Zo wordt in een door Turkse gewetensbezwaarden uitgegeven publicatie het volgende gesteld: 'Een dienstweigeraar op grond van gewetensbezwaren (*vicdani retçi*) is geen dienstplichtontduiker (*asker kaçağı*). Eén van de belangrijkste verschillen, waarin dienstweigering op grond van gewetensbezwaren zich onderscheidt van onttrekking aan de dienstplicht - die in ons land zeer wijd verbreid is en die ook kan worden gezien als een indicatie van een innerlijke reactie die wordt gevoeld tegen het leger en de dienstplicht - is, dat een dienstweigeraar op grond van gewetensbezwaren zijn weigering openlijk verklaart ten overstaan van het publiek. Een dergelijke verklaring noemen we een 'verklaring van dienstweigering op grond van gewetensbezwaren' ¹²⁰.

Volgens antimilitaristen in Izmir bestaan er thans 30 à 35 personen die een dergelijke verklaring hebben afgelegd. De laatste twee bekende gevallen dateren van 27 oktober 2001 ¹²¹. In november van dat jaar hebben antimilitaristen op de jaarlijkse grote boekenbeurs in Izmir een actie gehouden. Hierbij werden circa 700 folders uitgedeeld, waarin werd opgeroepen om militaire dienst te weigeren ¹²².

Het begrip 'dienstweigering op grond van gewetensbezwaren' heeft zijn intrede in Turkije circa tien jaar geleden gedaan. Sinds 1995 bestaan er verbanden van dienstweigeraars. De twee belangrijkste zijn de antimilitaristische groep in Izmir, die tot december 2001 was georganiseerd als verenigingsverband, de *İzmir Savaş Karşıtları Derneği* (Vereniging van Oorlogstegenstanders in Izmir, afgekort ISKD) en het boven reeds genoemde İAMI. De beide groepen samen kennen totaal

¹²⁰ *Vicdani Ret Dosyası* (Dossier dienstweigering op grond van gewetensbezwaren), İzmirli Savaş Karşıtları (18-02-1998) zoals weergegeven op de internetsite www.savaskarsitlari.org, stand 25 mei 2001.

¹²¹ Aldus de website www.savaskarsitleri.org, stand 11 april 2002.

¹²² Bericht van de İAMI, zoals gevonden op www.savaskarsitlari.org, stand 11 april 2002.

maximaal twintig actieve participanten. Een participant van de Izmirse groep gaf in maart 2002 aan, dat het aantal actieve participanten de laatste tijd is teruggelopen¹²³. Een belangrijke plaats onder de Izmirse antimilitaristen wordt ingenomen door Turkije's meest bekende dienstweigeraar Osman Murat Ülke¹²⁴.

Er zijn geen gegevens bekend over het aantal dienstweigeraars op grond van gewetensbezwaren dat zich niet bij één van de verenigingen heeft aangesloten. Volgens woordvoerders van Koerdische organisaties betreft het een tamelijk groot aantal personen. De Izmirse antimilitaristen hebben aangeven, dat er een aanzienlijk aantal personen bestaat, die dienstweigering overwegen, maar die eerst willen afwachten hoe door de autoriteiten wordt gereageerd op de pioniers op dit terrein.

Omtrent de verdeling over de gebieden van herkomst van principiële dienstweigeraars bestaan geen exacte gegevens. Zoals blijkt uit de gevallen die in Turkije in de openbaarheid zijn gekomen, betreft het zowel personen van Turkse als van Koerdische afkomst. Door de antimilitaristen in Izmir is aangegeven, dat het tot op heden in alle gevallen personen betrof die in een grote stad zijn opgegroeid en een hoge opleiding hebben.

Hoewel ook over de motieven van principiële dienstweigering geen statistische gegevens bekend zijn, bestaan er wel enige aanwijzingen op dit punt. Zo blijkt uit de afgelegde persverklaringen van personen die hun dienst in Turkije openlijk hebben geweigerd¹²⁵, dat zij een afkeer hebben van doden, oorlog en het militaire apparaat in het algemeen. Met name onder principiële dienstweigeraars van Koerdische afkomst schijnt een gebrek aan affiniteit met de Turkse staat een reden te zijn om geen dienstplicht te willen vervullen in het Turkse leger. Dit kan zijn versterkt door ervaringen van nabij met betrekking tot de mensenrechtenschendingen die door de strijdkrachten zijn begaan in de strijd tegen de PKK¹²⁶.

¹²³ Junge Welt, 13 maart 2002.

¹²⁴ Voor zijn lotgevallen zie het algemeen ambtsbericht Turkije/dienstplicht van 15 juni 2000. In zijn situatie is sindsdien geen verandering opgetreden.

¹²⁵ Een aantal van deze verklaringen is te vinden op de website www.savaskarsitlari.org.

¹²⁶ Dit laatste wordt bijvoorbeeld verwoord in een verklaring van dienstweigering die op 1 december 2001 door een aantal personen in Duitsland is aangeboden aan het Turkse consulaat in Hannover. Zie het tijdschrift *Rundbrief KDV im Krieg*, januari 2001.

7.1 Internationale context

In internationale gremia is het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren diverse malen erkend¹²⁷.

In 1993 heeft de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties een resolutie aangenomen, waarin dienstweigering op grond van gewetensbezwaren werd geplaatst in het kader van de vrijheid van meningsuiting, overtuiging en religie, zoals weergegeven in artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake Politieke - en Burgerrechten. In deze resolutie werden alle staten opgeroepen dit recht te erkennen. In 1995 en 1998 heeft de Commissie krachtens een nieuwe resolutie haar resolutie en oproep uit 1993 bekrachtigd in de resoluties 1995/83 en 1998/77. In een rapport dat op 20 december 2000 door de VN-Mensenrechtencommissie is aangenomen, wordt nogmaals opgeroepen het recht op dienstweigering te erkennen¹²⁸.

In 1989, 1993 en 1994 heeft het Europees Parlement resoluties aangenomen, waarin het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren wordt erkend, waarin wordt aanbevolen dit recht op te nemen in het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens en waarin wordt aangegeven dat het Parlement van mening is, dat lidstaten dit recht moeten erkennen binnen hun wettelijk systeem.

De CVSE (thans OVSE) heeft in haar Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the OCSE van juli 1990 de lidstaten opgeroepen te voorzien in een vervangende dienstplicht in hun wetgeving. Deze oproep is herhaald in de Gedragscode inzake Politiek-Militaire Aspecten van Veiligheid, die op de top in Boedapest in 1994 is aangenomen.

In 1987 heeft de Ministerraad van de Raad van Europa (RvE) een aanbeveling gedaan aan alle lidstaten om het recht van dienstweigering op grond van gewetensbezwaren te erkennen. Turkije heeft tezamen met enkele andere landen een voorbehoud gemaakt bij deze aanbevelingen. In aanbeveling 1518 (2001), die

¹²⁷ Zie voor een uitgebreidere beschrijving *Out of the margins. The right to conscientious objection to military service in Europe*, Amnesty International (15 april 1997), *Exercise of the Right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states. Report (doc 8809 revised)*, Committee on Legal Affairs and Human Rights. Council of Europe (4 mei 2001) en *Vicdani Ret Dosyası* (Dossier dienstweigering op grond van gewetensbezwaren), İzmirli Savaş Karşıtları (18-02-1998) zoals weergegeven op de internetsite www.savaskarsitlari.org, stand 25 mei 2001.

¹²⁸ *Civil and Political Rights, Including the Question of Torture and Detention. Report of the Working Group on Arbitrary Detention*, ECOSOC, Commissie Mensenrechten (20 december 2000), paragraaf 93.

op de voorjaarsbijeenkomst van de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa op 21-23 mei 2001 in Istanbul is aangenomen, wordt het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren gekenmerkt als een onderdeel van het recht op vrijheid van meningsuiting, worden de lidstaten opgeroepen gewetensbezwaren te erkennen en het recht op vervangende dienstplicht op grond van gewetensbezwaren op te nemen in hun wetgeving en wordt de aanbeveling gedaan het recht op te nemen in het Europese Verdrag tot de Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

7.2 Erkenning van gewetensbezwaren in Turkije

Turkije - lid van de VN, OVSE, RvE en kandidaat voor lidmaatschap van de EU - erkent principiële dienstweigering op grond van gewetensbezwaren en het daarmee verbonden recht op vervangende dienstplicht niet. Het Turkse Constitutionele Hof heeft geoordeeld, dat principiële dienstweigering op grond van gewetensbezwaren niet onder de in artikel 24 van de Turkse grondwet verwoorde vrijheid van meningsuiting valt¹²⁹. De strijdkrachten hebben dit standpunt nogmaals verwoord in een door hen in april 1999 uitgegeven brochure over mensenrechten en democratie.

In deze brochure staat onder het kopje ‘Gewetensbezwaren in de militaire dienstplicht’: ‘In onze wetten is niet voorzien in vrijstelling van de dienstplicht op grond van redenen als ‘gewetensbezwaren’. Dit komt voort uit de dwingende behoefte aan veiligheid, die wordt veroorzaakt door enerzijds de strategische ligging van ons land en [anderzijds] de omstandigheden waarin wij ons bevinden. Zolang de bewuste factoren die deze op Turkije gerichte interne en externe bedreigingen veroorzaken niet veranderen, wordt het onmogelijk geacht dat het begrip ‘gewetensbezwaren’ in onze regelgeving wordt opgenomen¹³⁰. Een zegsman van de Turkse mensenrechtenorganisatie IHD verwoordde het zo: ‘In de Turkse samenleving wordt dienstweigering op grond van gewetensbezwaren gezien als een ‘luxeartikel’ ’.

Ook bij de verdeling van militairen over de diverse legeronderdelen spelen gewetensbezwaren geen rol. Men kan er bijvoorbeeld niet voor opteren om tijdens de dienst in bijvoorbeeld een administratieve functie te worden geplaatst. Een uitzondering hierop zou worden gevormd door Jehova’s getuigen¹³¹. Een handvol principiële dienstweigeraars, waaronder Osman Murat Ülke, hebben een voorstel van de strijdkrachten ontvangen, waarin werd voorgesteld dat zij alsnog hun dienstplicht zouden vervullen, waarbij er dan voor gezorgd zou worden dat zij

¹²⁹ Arresten Constitutionele Hof Turkije no. 467/91 en 422, 343/93.

¹³⁰ Brochure aangehaald door het Turkse persagentschap Anatolia, 22 april 1999.

¹³¹ Zie paragraaf 8.1.2.

geen wapens op hoefden te nemen. Betrokkenen hebben dit echter geweigerd en vastgehouden aan hun weigering.

7.3 Strafvervolging

Aangezien principiële dienstweigerings op grond van gewetensbezwaren in Turkije niet als zodanig erkend is, wordt de gewetensbezwaarde dienstweigeraar voor het militaire strafrecht gezien als een regulier geval van onttrekking aan de dienstplicht. De betrokkene wordt dan ook, net als alle anderen die zich aan de dienstplicht onttrekken, op de boven omschreven wijze veroordeeld krachtens artikel 63 van het Wetboek van Militair Strafrecht. De motieven van de individuele dienstplichtige voor zijn onttrekking aan de dienstplicht spelen bij de bestraffing geen enkele rol, zodat principiële weigering voor het militair strafrecht noch tot strafverhoging, noch tot strafverlaging leidt.

In sommige gevallen vindt naast de bovengenoemde veroordeling wegens onttrekking aan de dienstplicht veroordeling van gewetensbezwaarde dienstweigeraars plaats op grond van artikel 155 van het Turkse Wetboek van Strafrecht ‘...publicaties uitbrengen, mondelinge verklaringen afleggen dan wel in een openbare vergadering of op een plaats waar het volk is vergaderd een toespraak houden om het volk van de dienstplicht te distantiëren...’. Artikel 155 voorziet in een straf van minimaal twee maanden en maximaal twee jaar gevangenisstraf plus een geldstraf. In drie gevallen waarvan de gerechtelijke uitspraak bekend is, zijn onvoorwaardelijke straffen van twee respectievelijk zes maanden gevangenisstraf plus een geldboete opgelegd en is eenmaal een onvoorwaardelijke straf van drie maanden gevangenisstraf opgelegd die is omgezet in een geldboete¹³². Voor personen met een militaire status - waaronder ook dienstplichtigen - wordt de wettelijke definitie van dit delict nog uitgebreid met het in artikel 58 van het Wetboek van Militair Strafrecht omschreven ‘verbreken van de nationale weerstand’. Dit heeft overigens geen invloed op de strafmaat, omdat dit artikel bestraffing op grond van het bovengenoemde artikel 155 voorschrijft.

Dit artikel wordt niet alleen toegepast op dienstplichtigen, maar ook op burgers die oproepen tot het weigeren van militaire dienst. Berechting van zowel dienstplichtigen als burgers in verband met dit delict vindt plaats in een militaire

¹³²

Şanar Yurdatapan e.a. (ed), *Düşünceye Özgürlük – 2000* (Vrijheid van Meningsuiting - 2000) (2000), blz. 159 en 173 en *Vicdani Ret Dosyası* (Dossier dienstweigerings op grond van gewetensbezwaren), İzmirli Savaş Karşıtları (18-02-1998) zoals weergegeven op de internetsite www.savaskarsitlari.org, stand 2 mei 2002.

rechtbank¹³³. Tot op heden is dit voor zover bekend altijd de Militaire Rechtbank van de Generale Staf in Ankara geweest. Volgens bronnen binnen de militaire rechtspraak zou het gaan om minder dan tien rechtszaken per jaar. Een antimilitarist spreekt van maximaal 40 zaken in het afgelopen decennium.

In 2000 zijn volgens de officiële cijfers bij reguliere rechtbanken 23 zaken aanhangig gemaakt wegens overtreding van artikel 155¹³⁴. Deze hebben echter geen betrekking op het delict ‘distantiëren van het volk van de strijdkrachten’, maar op de andere - niet-militaire- delicten die in dit artikel worden genoemd, zoals ‘het volk oproepen tot overtreding van de wet’.

In alle tot op heden bekende veroordelingen op grond van dit artikel betreft het personen die of onder grote media-aandacht openlijk verklaren dienst te weigeren dan wel anderen oproepen om dit te doen, of schrijvers en uitgevers van publicaties waarin dienstweigeren wordt gepropageerd. De personen die in de tot op heden bekende rechtszaken op grond van artikel 155 van de strafwet veroordeeld zijn, zijn in het overgrote deel van de gevallen personen die heel bewust hebben aangestuurd op een confrontatie met de autoriteiten, om op deze wijze de kwestie van de principiële dienstweigeren op grond van gewetensbezwaren of de vrijheid van meningsuiting onder de aandacht te brengen en strafvervolgning uit te lokken.

In 2000 vond een rechtszaak op grond van artikel 155 strafwet plaats, waarin ondanks een openbare oproep tot dienstweigeren onder media-aandacht toch geen veroordeling volgde. Op 5 december 2000 sprak de militaire rechtbank de drie verdachten in deze zaak vrij. De verdachten hadden op 15 mei 1999 in het kantoor te Istanbul van de mensenrechtenorganisatie IHD een persverklaring voorgelezen en ondertekend, waarin ze opriepen om de militaire dienst te weigeren. De reden voor de vrijspraak was, dat de gedragingen niet het in het bewuste artikel genoemde delict vormden¹³⁵. Tegen drie personen die op 15 mei 2000 tegenover de pers verklaarden dat ze militaire dienst weigerden, is geen strafvervolgning ingesteld. Volgens een participant van de groep antimilitaristen in Izmir, kiezen de autoriteiten er de laatste tijd voor om dergelijke gevallen gewoonweg te negeren¹³⁶. Een zagsman van de voormalige ISKD geeft als mogelijke reden hiervoor aan dat de autoriteiten publieke aandacht voor de kwestie van

¹³³ Jurisprudentie van het Militaire Hof van Beroep, zoals weergegeven in Ümit Kardaş en Mehmet Çıngı, *Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht) (Istanbul 2001), blz. 355 en 362.

¹³⁴ Cijfer afkomstig van de website van het Turkse Centrale Justitiële Register (www.adli-sicil.gov.tr). Cijfers over latere jaren zijn nog niet beschikbaar.

¹³⁵ Dagblad Yeni Gündem, 7 december 2000.

¹³⁶ Junge Welt, 13 maart 2002.

dienstweigering op grond van gewetensbezwaren zo veel mogelijk willen voorkomen.

In één van de rechtszaken rond het boek *Düşünceye Özgürlük - 2000* (Vrijheid van Meningsuiting - 2000)¹³⁷, is een aantal van de uitgevers van dit boek bij de militaire rechtbank berecht op grond van overtreding van artikel 155 van het Wetboek van Strafrecht wegens het in dit boek opnemen van de inhoud van enkele publicaties die reeds eerder waren aangemerkt als overtreding van dit artikel¹³⁸. Onder de zestien uitgevers van het boek die in deze zaak terechtstonden, bevinden zich bekende namen uit de Turkse samenleving zoals de componist en voormalig zanger Şanar Yurdatapan, initiatiefnemer tot het boek, en de voorzitters van de mensenrechtenorganisaties IHD, TIHV en Mazlum-Der. De zaak is op 7 september 2001 geëindigd met vrijspraak. Hiertegen hebben de initiatiefnemers echter beroep ingesteld, aangezien zij van mening zijn dat de militaire rechtbank zich onbevoegd had moeten verklaren, omdat de personen die terechtstaan geen militairen zijn. Het beroep had ook betrekking op het feit dat betrokkenen voor een gelijklopend artikel eerder waren veroordeeld en naar hun mening dus opnieuw veroordeeld dienden te worden. Het militaire Hof van Beroep heeft de het beroep ongegrond verklaard en de uitspraak van de lagere militaire rechtbank bekrachtigd. Hierop hebben betrokkenen een zaak aanhangig gemaakt bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg.

¹³⁷ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 58.

¹³⁸ Voor de publicaties zie Şanar Yurdatapan e.a. (ed), *Düşünceye Özgürlük – 2000* (Vrijheid van Meningsuiting - 2000) (2000), blz. 124, 159, 173, 227 en 239.

8 Mensenrechten

De strijdkrachten zijn zeer gesloten voor wat interne aangelegenheden betreft, waaronder ook de situatie van de mensenrechten in het leger. Zo deelde de Parlementaire Onderzoekscommissie voor de Mensenrechten in mei 2001 mee, dat ze in haar onderzoek naar de inval in de gevangenissen in december 2000 geen medewerking van de jandarma had ontvangen¹³⁹. Het beeld van geslotenheid wordt bevestigd door interviews met militairen en voormalig militairen, die zijn opgenomen in een publicatie uit 2001 over dit onderwerp¹⁴⁰. Volgens een journalist die regelmatig publiceert over militaire aangelegenheden zou de legertop er alles aan gelegen zijn het imago van de strijdkrachten als een onberispelijke en onkreukbare organisatie in de publieke opinie in stand te houden.

Om de bovengenoemde reden is over deze thematiek slechts op beperkte schaal informatie beschikbaar. Geraadpleegde bronnen wensen vaak uitsluitend op basis van volledige vertrouwelijkheid informatie te verschaffen. Veel van de onderstaande gegevens zijn dan ook verzameld op vertrouwelijke basis.

In de afgelopen jaren heeft er een strafzaak gespeeld rond een boek, waarin onder andere de mensenrechtensituatie in de strijdkrachten ter sprake kwam. Het betreft hier *Mehmedin Kitabı* (Het boek van Jan Soldaat) van de schrijfster en journaliste Nadire Mater¹⁴¹. De strafrechtelijk vervolging op grond van artikel 159 van het Wetboek van Strafrecht, dat onder andere ziet op belediging van de strijdkrachten, eindigde in vrijspraak door het Hof van Beroep (*Yargıtay*)¹⁴². Het boek is sinds de vrijspraak weer vrijelijk verkrijgbaar. In 2001 is het boek ook in Duitse vertaling verschenen¹⁴³.

8.1 Mensenrechtenschendingen binnen de strijdkrachten

Volgens onder andere oud-officieren begint in de afgelopen jaren het besef van het belang van de mensenrechten, die Turkije steeds prominenter in het middelpunt van de publieke belangstelling komen te staan en die steeds meer aandacht krijgen in de media, ook in de strijdkrachten langzaam door te dringen. De strijdkrachten

¹³⁹ Dagblad Radikal, 25 mei 2001.

¹⁴⁰ Gareth Jenkins, *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics* (IISS 2001), blz. 29-30.

¹⁴¹ Zie hierover ook het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 4 mei 2001, blz. 52.

¹⁴² Turkse dagblad Yeni Evrensel, 29 mei 2001.

¹⁴³ Nadire Mater, *Mehmet's Buch. Türkische Soldaten berichten über ihren Kampf gegen Kurdische Guerillas* (Frankfurt: Suhrkamp Verlag 2001).

zouden volgens hen het gevoel hebben dat ook zij verplicht zijn hun steentje bij te dragen aan de verbetering van de mensenrechten. De strijdkrachten hebben voor hun personeel diverse cursussen over mensenrechten georganiseerd. Het leger staat ook steeds meer open voor onderricht over mensenrechten door niet-militairen. Zo heeft een professor van de Universiteit van Ankara enige tijd geleden een semester lang college gegeven over mensenrechten aan officieren van de jandarma.

8.1.1 Mishandeling

Het Turkse leger kent een hard regime. Met name onderofficieren en luitenants bedienen zich van tijd tot tijd van slaag ter disciplineren van dienstplichtigen. Beledigingen en scheldpartijen - van wederom met name onderofficieren en luitenants - aan het adres van dienstplichtigen komen met enige regelmaat voor¹⁴⁴. Ook komt het voor dat dienstplichtigen voor hun gehele eenheid te kijk worden gezet en de eenheid de order krijgt om de persoon in kwestie gezamenlijk een boegeroep toe te voegen¹⁴⁵. Vooral in geval van ongedisciplineerdheid, zoals bij het niet opvolgen van orders, roken tijdens het wachtlopen, maar ook bij slecht presteren tijdens sport- of schietoefeningen zouden dergelijke vormen van disciplineren worden toegepast.

Militaire bronnen in Turkije bevestigen dat deze vormen van disciplineren veelal door de vingers wordt gezien of dat slechts een informele mondelinge terechtwijzing van de dader volgt. Vele dienstplichtigen zouden terughoudend zijn met het melden van dergelijke incidenten en slaag verkiezen boven een formele disciplinaire bestraffing¹⁴⁶. Voor elke dag dat een dienstplichtige krachtens een bestraffing vastzit, wordt zijn dienstdag namelijk met een dag verlengd. Ook bestaat de angst dat de melding van het incident via de commandoketen uiteindelijk bij de directe meerdere van betrokkene terecht komt, die betrokkene vervolgens beschouwt als een verklikker.

Ergere vergrijpen door commandanten, die volgens de IHD in incidentele gevallen niet uitgesloten kunnen worden, leveren echter wel disciplinaire - of strafrechtelijke maatregelen voor de plegers op en kunnen bovendien het carrièreperspectief van een beroepsmilitair negatief beïnvloeden. Er zijn ook enkele gevallen bekend van dienstplichtigen die na hun dienstdag rechtszaken

¹⁴⁴ Zie ook Gareth Jenkins, *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics* (IISS 2001), blz. 28 en Mehmet Ali Birand, *Shirts of Steel. An Anatomy of the Turkish Armed Forces* (1991), blz. 118-122.

¹⁴⁵ Vergelijk het Turkse dagblad Radikal, 3 april 2002.

¹⁴⁶ Zie ook Ali Birand, *Shirts of Steel. An Anatomy of the Turkish Armed Forces* (1991), blz. 119.

aanhangig hebben gemaakt wegens mishandeling. De uitkomst van deze zaken is thans niet bekend.

‘Reguliere’ criminaliteit is ook in het leger aanwezig. Van tijd tot tijd is ook sprake van conflicten tussen dienstplichtigen en hun commandanten of dienstplichtigen onderling. Dienstplichtigen hebben soms gokschulden bij elkaar. Bij deze conflicten wordt af en toe geweld gebruikt. Zo berichtte de pro-Koerdische krant Yedinci Gündem in maart 2002, dat een dienstplichtige had geschoten op zijn commandant, waarmee hij ruzie had. De commandant zou met schotwonden in het ziekenhuis zijn opgenomen¹⁴⁷. Ook komt het volgens militairen regelmatig voor dat er ongelukken gebeuren doordat militairen voor de grap wapens op elkaar richten.

De vormen van mishandeling die in ‘reguliere’ gevangenen voorkomen¹⁴⁸, zijn ook in militaire gevangenen terug te vinden. In 2001 kwam de ex-dienstplichtige Murat Ağirtıcı, een extreem-nationalist die bekend staat wegens zijn valse claim op het plegen van de moord op voormalig president Turgut Özal, in de publiciteit omdat hij zich heeft ingespannen om enkele bewakers die hem in de militaire gevangenis hadden geslagen voor de militaire rechter te krijgen. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een strafzaak tegen betrokken bewakers. Deze zaak is nog niet afgesloten¹⁴⁹.

8.1.2 Discriminatie

Pesterijen en discriminatie door medesoldaten of onderofficieren komen voor en zijn met name afhankelijk van de individuele commandant. Er kan echter voor geen enkele categorie gesproken worden van systematische discriminatie. De meeste problemen doen zich volgens Turkse mensenrechtenorganisaties en oud-officieren voor als gevolg van onderlinge conflicten. Overigens geldt voor alle onderstaand genoemde groepen, dat de meesten niet te koop lopen met hun identiteit of overtuiging, zodat deze in veel gevallen niet bekend wordt bij collega's en meerderen.

Koerden

Van een systematische achterstelling van Koerdische dienstplichtigen¹⁵⁰ is geen sprake. Dit wordt ook bevestigd in het laatste Background Paper van de UNHCR

¹⁴⁷ Dagblad Yedinci Gündem, 27 maart 2002.

¹⁴⁸ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 85.

¹⁴⁹ Vergelijk dagblad Radikal, 30 oktober 2001 en 8 januari 2002.

¹⁵⁰ Vergelijk de algemene beschouwing van het onderwerp Koerden in het algemeen ambtsbericht Turkije van 29 januari 2002, paragraaf 3.4.1.

over Turkije¹⁵¹. Op het niveau van de eenheden waar dienstplichtigen zich bevinden, is zeer veel afhankelijk van de individuele commandant van deze eenheid. Men is ook binnen de strijdkrachten niet zozeer gefocust op het feit of een bepaalde persoon Turk of Koerd is, maar veel meer op de vraag of eventuele separatistische sympathieën bij een persoon aanwezig zijn.

Bij personen afkomstig uit de provincies in Zuidoost-Turkije worden separatistische sympathieën in de praktijk eerder verondersteld. De geboorteplaats van personen staat vermeld op de identiteitskaart en hun herkomst laat zich vaak ook verraden door uiterlijk of accent. Door de staking van de gewapende strijd in het zuidoosten eind 1999 lijkt de laatste tijd het wantrouwen waarmee dienstplichtigen afkomstig uit Zuidoost-Turkije soms door hun commandanten of mededienstplichtigen worden bekeken te zijn afgenomen. Indien bij een individuele commandant echter een antipathie tegen Koerden bestaat, dan kan discriminatoir gedrag niet worden uitgesloten. Het is waarschijnlijk dat personen die worden verdacht van separatistische activiteiten extra in de gaten worden gehouden door de interne militaire inlichtingendienst.

Links-politieke activisten

Sinds de val van de Sovjet-Unie is de houding van het leger ten opzichte van links-politieke activisten milder geworden. De legertop definieert in haar nationale plan voor de defensiestrategie het communisme sinds 1997 niet langer als een immanent binnenlands gevaar. De binnenlandse bedreigingen worden nu verwacht uit de hoek van het fundamentalisme, het separatisme en de georganiseerde misdaad¹⁵².

Er is dan ook geen systematische achterstelling van dienstplichtigen die als links-politieke activisten bekend staan. Wederom is veel afhankelijk van de commandant van de desbetreffende eenheid. De commandant van een eenheid 'in het veld' is niet altijd op de hoogte van het feit dat zich onder zijn manschappen linkse activisten bevinden. Indien de dienstplichtige ooit een strafrechtelijke veroordeling of een voorarrest in verband met een delict op dit gebied heeft gehad, zullen in veel gevallen alleen hogere officieren hiervan op de hoogte zijn. Indien geen veroordeling of voorarrest heeft plaatsgevonden, zijn dergelijke sympathieën slechts af te leiden uit het gedrag van de individuele dienstplichtige binnen zijn eenheid. Het is wel waarschijnlijk dat personen die bekend zijn wegens links-extremistische sympathieën extra in de gaten worden gehouden door de interne militaire inlichtingendienst.

¹⁵¹ *Background Paper in Refugees and Asylum Seekers from Turkey*, UNHCR, Centre for Documentation and Research (Genève, september 2001), blz. 66.

¹⁵² Gareth Jenkins, *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics* (IISS 2001), blz. 46 e.v.

Militaire bronnen in Turkije hebben overigens bevestigd dat er zich ook onder de officieren personen met linkse denkbeelden bevinden. Het aantal ontslagen in het verleden van beroepsmilitairen wegens verdenking van linkse sympathieën is zeer laag.

Personen die zich hebben onttrokken aan de dienstplicht

Het kan in individuele gevallen voorkomen dat personen die zich eerder hebben onttrokken aan de dienstplicht te maken krijgen met pesterijen en discriminatoir handelen. Ook hier is geen sprake van een systematische achterstelling en is veel afhankelijk van de individuele commandant van de eenheid.

Het bovenstaande geldt op gelijke wijze ook voor personen die zich tijdens hun onttrekking aan de dienstplicht hebben opgehouden in het buitenland, inclusief uitgeprocedeerde en teruggekeerde asielzoekers. Deze laatsten worden bij de inreis in Turkije gecontroleerd op antecedenten. Wanneer wordt vastgesteld dat iemand zich heeft onttrokken aan de registratie/keuring of opkomst of dat hij deserteur is, wordt deze aan een verhoor onderworpen en binnen maximaal 48 uur overgedragen aan de militaire autoriteiten. Bij onttrekking aan de registratie/keuring of opkomst komt het regelmatig voor dat de persoon na het verhoor op vrije voeten wordt gesteld en wordt gesommeerd zich binnen enkele dagen te melden bij zijn militaire registratiekantoor.

Een eerdere onttrekking aan de dienstplicht is niet in alle gevallen bekend bij de directe superieuren van de betrokken dienstplichtige. Dergelijke feiten zijn wel bekend bij de hoogste officieren binnen de eenheid. Deserteurs worden in veel gevallen niet teruggeplaatst in de eenheid waaruit ze zijn gevlucht, maar krijgen een plaatsing bij een andere eenheid binnen hetzelfde leger.

Christenen

Iedere christen in de dienstplichtige leeftijd dient net als alle onderdanen van islamitische geloofsovertuiging zijn militaire dienstplicht te vervullen. In tegenstelling tot wat soms wordt beweerd, is door diverse dienstplichtigen van christelijke afkomst bevestigd dat ook christenen in het Turkse leger wapens dragen. Het is voor christelijke dienstplichtigen mogelijk onderofficier of reserveofficier te worden¹⁵³. Behalve incidentele pesterijen, geheel afhankelijk van de medesoldaten en de commandant, ontmoeten dienstplichtigen van christelijke afkomst in het leger geen discriminatie. Dwangbesnijdenissen van christenen komen sinds enkele jaren niet meer voor.

De internationale christelijke organisatie Open Doors en het christelijke persbureau Compass Direct melden dat in 1997 een beroepsmilitair uit het leger is

¹⁵³

Een voorbeeld hiervan is één van de in geïnterviewde dienstplichtigen in Nadire Mater, *Mehmedin Kitabı* (Het boek van Jan Soldaat) (vierde druk 1999), blz. 27 e.v.

ontslagen, omdat hij zich een jaar daarvoor had bekeerd tot het christendom. Hij heeft beroep aangetekend bij het Europese Hof¹⁵⁴.

Jehova's getuigen

In tegenstelling tot het verleden worden Jehova's getuigen tijdens de militaire dienstplicht nauwelijks met problemen geconfronteerd. Over het algemeen wordt volgens een woordvoerder van de Jehova's getuigen de laatste jaren geaccepteerd dat Jehova's getuigen krachtens hun geloofsovertuiging geen wapens mogen opnemen. Zij krijgen veelal administratief werk of corveewerkzaamheden. In individuele gevallen komt het echter toch tot pesterijen of discriminatoir handelen.

Devote moslims

Met name na de (onvrijwillige) ondertekening van een memorandum van de Nationale Veiligheidsraad door toenmalig premier Necmettin Erbakan¹⁵⁵ is er binnen de strijdkrachten een reeks van ontslagen of vervroegde pensioneringen van beroepsmilitairen die werden verdacht van islamistische sympathieën doorgevoerd, om zo de islamitische invloed in de strijdkrachten te beperken¹⁵⁶. De aantallen zijn volgens woordvoerders van de Turkse mensenrechtenorganisatie AS-DER voor het jaar 1997 306 personen, voor 1998 186 personen, voor 1999 91 personen, voor 2000 62 personen en voor het jaar 2001 achttien personen, hetgeen resulteert in een totaal van 653 personen in deze vier jaar.

Enkele van de ontslagen officieren hebben een rechtszaak aanhangig gemaakt bij het Europese Hof in Straatsburg, omdat er in Turkije geen instantie bestaat waar de ontslagen kunnen worden aangevochten. Tegen besluiten van de *Yüksek Askeri Şura* (Hoge Militaire Raad), die gaat over benoemingen en bevorderingen van beroepsmilitairen staan namelijk geen rechtsmiddelen open. In de uitspraak van 1 juni 1997 in de zaak *Kalaç vs. Turkije* oordeelde het Hof, dat geen sprake was van schending van artikel 9 (recht op vrijheid van religie) van het Europees Mensenrechtenverdrag. De motivatie hiervoor was dat eiser bij zijn intrede in het leger op de hoogte was van het feit dat het leger een seculiere instelling met bepaalde regels was. Bovendien, zo oordeelt het Hof, is eiser niet uit het leger ontslagen wegens zijn geloof, maar wegens verboden fundamentalistische activiteiten. De vraag omtrent schending van artikel 6 (recht op een eerlijk proces) werden in deze uitspraak door het Hof niet behandeld. In latere vergelijkbare

¹⁵⁴ *Open Doors* nr. 372 (december 2000) en een artikel van Compass Direct, in het Turks opgenomen in het christelijke Turkse tijdschrift *Gerçeğe Doğru* (Op naar de Waarheid), 4e jaargang, nummer 16 (mei-juni 2001).

¹⁵⁵ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije, d.d. 29 januari 2002, blz. 7.

¹⁵⁶ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 68. De thematiek wordt ook uitvoerig behandeld de aan dit onderwerp gewijde monografie Rahmi Erdem, *Mahzun Madalya* (De verdrietige medaille) (1998).

zaken (o.a. Tepeli e.a. vs. Turkije d.d. 11 september 2001) heeft het Hof geoordeeld dat geen sprake is van schending van artikel 6, omdat het besluit van de Hoge Militaire Raad een administratieve handeling is. Alle hierna aangebrachte vergelijkbare zaken zijn met verwijzing naar de eerdere uitspraken niet ontvankelijk verklaard.

Dienstplichtigen die devoot moslim zijn, worden door de legerleiding in mindere mate als een gevaar gezien dan streng religieuze beroepsmilitairen. Zo zouden volgens enkele gepensioneerde officieren dienstplichtigen die een *İmam Hatip Lisesi* (Lyceum voor Gebedsleiders en Predikers) opleiding hebben genoten relatief vaak worden ingezet op boekhoudkundige functies wegens hun betrouwbaarheid.

Voor dienstplichtigen geldt dat de mogelijkheid tot het verrichten van hun rituele gebed geheel afhankelijk is van de commandant van de eenheid. In sommige gevallen wordt het verboden, in andere gevallen wordt zelfs een ruimte toegewezen. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheid tot vasten in de maand ramadan. Vast staat in elk geval dat de religieuze verplichtingen nooit een adequate vervulling van de werkzaamheden mogen doorkruisen.

Homoseksuelen

Homoseksuele dienstplichtigen die aangeven passieve seksuele handelingen te verrichten, worden afgekeurd voor militaire dienst. Hiertoe wordt een psychologisch onderzoek verricht en soms komt het tot een anaal onderzoek of wordt een foto van een passieve seksuele handeling verlangd. Vervolgens wordt de persoon gehoord door een militaire raad, die de uiteindelijke beslissing over afkeuring neemt¹⁵⁷. Homoseksuelen die alleen actieve seksuele handelingen verrichten, worden niet afgekeurd.

Er zijn ook gevallen bekend van homoseksuelen met passieve seksuele contacten, die hun geaardheid verborgen houden en zo toch hun militaire dienst vervullen. Wanneer de geaardheid toch aan het licht komt, kan in incidentele gevallen afhankelijk van de commandant discriminatie plaatsvinden.

8.1.3 Sterfgevallen

In augustus 1999 heeft Amnesty International aangegeven, dat er sprake was van een toenemend aantal berichten omtrent jonge mannen die tijdens hun militaire dienstplicht in het Turkse leger onder verdachte omstandigheden om het leven

¹⁵⁷

Website Lambda (Turkse organisatie van homoseksuelen) op www.lamdaistanbul.org/bilgi/hukuk.html, stand 2 mei 2002.

waren gekomen. Tevens meldt Amnesty in hetzelfde document, dat het in de meeste van deze gevallen personen van Koerdische afkomst betreft¹⁵⁸.

Van 1996 tot en met 2000 zijn in de krant Özgür Gündem en de opvolgers van deze krant, Özgür Bakış en Yeni Gündem, en in de in Duitsland uitgegeven krant Özgür Politika - alle vier aan de PKK gelieerde kranten - berichten verschenen inzake sterfgevallen van dienstplichtigen in het Turkse leger. Volgens de berichtgeving van deze kranten zouden de militaire autoriteiten in de meeste gevallen als doodsoorzaak 'zelfmoord' en in enkele gevallen 'een ongeval' hebben opgegeven. In veel gevallen zou sprake zijn van twijfel bij de doodsoorzaak. Ook wordt bericht over dienstplichtigen die tijdens hun verlof of na hun afzwaaien zelfmoord plegen. Van 1996 tot en met 2000 is in deze kranten bericht over enkele tientallen van dergelijke sterfgevallen in en rond het leger.

Op 21 juni 2000 heeft de IHD een document gepubliceerd waarin wordt gesteld 'in de laatste jaren hebben zich veel mensen tot onze vereniging gewend, wier kind tijdens de militaire dienst op twijfelachtige wijze om het leven is gekomen. Hoewel veel van deze sterfgevallen worden gemeld als 'zelfmoord', betreft het volgens onze vereniging twijfelachtige sterfgevallen'. Vervolgens worden 13 gevallen opgesomd¹⁵⁹.

Een analyse van de in de bovengenoemde media en door de IHD genoemde sterfgevallen¹⁶⁰ leert, dat iets meer dan de helft afkomstig is uit provincies met overwegend Koerdische bevolking. Van bijna een kwart wordt de plaats van herkomst niet vermeld, en van de resterende dienstplichtigen is vermeld dat zij afkomstig zijn uit plaatsen buiten de regio met overwegend Koerdische bevolking.

Enkele voormalige officieren hebben aangegeven dat het in het leger voorkomt dat mensen zichzelf van het leven beroven. Volgens het Turkse ministerie van

¹⁵⁸ *Public Statement. Turkey. Evidence of persecution of conscripts on the increase*, Amnesty International (27 augustus 1999).

¹⁵⁹ *Askerde ölümler ve vicdani red hakkı* (Sterfgevallen in het leger en het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren), İnsan Hakları Derneği (21 juni 2000).

¹⁶⁰ Verzameld in *Türk Silahlı Kuvvetleri içinde gerçekleşen intiharlar ya da şüpheli ölümler* (In de Turkse strijdkrachten voorgevallen zelfmoorden of twijfelachtige sterfgevallen), İzmir Savaş Karşıtları Derneği (mei 2001), *Türkiye'de Ordu ve İnsan Hakları İhlalleri. TSK ve uygulamalarına ilişkin 1998 yılı panoraması* (Het leger en mensenrechtenschendingen in Turkije. Een overzicht van de Turkse strijdkrachten en hun praktijken in het jaar 1998), Studiecentrum Turkije (Amsterdam, juli 1999) blz. 45-51, *Askerde ölümler ve vicdani red hakkı* (Sterfgevallen in het leger en het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren), İnsan Hakları Derneği (21 juni 2000), *Dienstweigeren in Turkije*, Studiecentrum Turkije en solidariteitsfonds X min Y (mei 2000), blz. 36-41 en dagblad Yeni Gündem, 9 juli 2000.

Defensie zou dat in de afgelopen tien jaar 815 maal zijn voorgekomen¹⁶¹. Dit cijfer wordt vervolgens niet nader gespecificeerd, zodat geen duidelijkheid bestaat over redenen of aanleidingen voor de zelfmoorden. In april 2002 zijn in het Turkse dagblad Radikal twee rechtszaken genoemd, waarin de militaire rechter tot de conclusie kwam, dat de aanleiding van de zelfmoord van twee betrokkenen was gelegen in eerdere slaag en vernederingen door de commandant van hun eenheid¹⁶². Voor zover bekend is dit de eerste maal dat een dergelijk vonnis is geweest.

Er zijn volgens een woordvoerder van de IHD ook aanwijzingen dat conflicten tussen dienstplichtigen onderling soms met een dienstwapen worden beslecht. Verder is het in militaire kringen bekend dat er van tijd tot tijd ongelukken gebeuren doordat dienstplichtigen voor de grap hun wapens op elkaar richten.

Woordvoerders van de Turkse mensenrechtenorganisatie IHD verklaarden in 2001 dat hen in dat jaar geen nieuwe sterfgevallen in het leger bekend waren geworden. In het jaar 2001 zijn in de media voorzover bekend evenwel twee berichten inzake sterfgevallen van dienstplichtigen in het leger verschenen. Het eerste geval betrof Barış Özçiftçi, woonachtig in Istanbul, die volgens de militaire autoriteiten zou zijn gedood door een verdwaalde kogel¹⁶³. Het tweede geval betrof een dienstplichtige afkomstig uit Ağrı die in zijn eenheid werd neergeschoten door een onderofficier die zijn wapen aan het schoonmaken was. De onderofficier is volgens het persbericht aangehouden¹⁶⁴.

Zegslieden van de antimilitaristen in Izmir hebben aangegeven dat zich voorzover hen bekend in 2002 geen sterfgevallen binnen het leger hebben voorgedaan. In 2002 hebben de media voor zover bekend éénmaal bericht over een sterfgeval in het leger. Het betrof hier volgens het dagblad Milliyet de dienstplichtige Mustafa Acar, die op 14 november 2001 was aangetroffen met een hersenbloeding als gevolg van een val. Volgens het bericht heeft het Forensisch Instituut in Istanbul de zaak in onderzoek¹⁶⁵.

In twee gevallen zijn uit Nederland teruggekeerde ex-asielzoekers tijdens hun vervulling van de dienstplicht om het leven gekomen. Het betreft hier Süleyman Aksoy en Savaş Çiçek, die in 1999 naar Turkije waren teruggekeerd en vervolgens zijn begonnen aan de vervulling van hun dienstplicht. In beide gevallen hebben de militaire autoriteiten als doodsoorzaak zelfmoord aangegeven. Deze doodsoorzaak was ook vermeld in de officiële documenten van de Turkse militaire autoriteiten.

¹⁶¹ Dagblad Radikal, 3 april 2002.

¹⁶² Dagblad Radikal, 3 april 2002.

¹⁶³ Dagblad Yeni Gündem, 9 februari 2001.

¹⁶⁴ Dagblad Yeni Gündem, 17 februari 2001.

¹⁶⁵ Dagblad Milliyet, 29 januari 2002.

In de zaak Aksoy heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken zes individuele ambtsberichten uitgebracht. In het individuele ambtsbericht van 19 oktober 1999 is de conclusie van de Turkse autoriteiten weergegeven. In de zaak Çiçek zijn drie individuele ambtsberichten uitgebracht, waaronder het ambtsbericht met de conclusies van de Turkse autoriteiten op 13 juni 2001.

Er zijn in 2001 en 2002 geen gevallen bekend waarbij uit Nederland of andere Europese landen teruggekeerde voormalige asielzoekers in het leger om het leven zijn gekomen.

8.2 Mensenrechtenschendingen door de strijdkrachten

Dienstplichtigen kunnen, zonder dat zij daarbij zelf noodzakelijkerwijs een actieve rol spelen, in een aantal gevallen deel uitmaken van eenheden die zich schuldig maken aan schendingen van mensenrechten. Dit is tot in het recente verleden met name het geval geweest in de strijd in Zuidoost-Turkije. Overigens is dit conflict door de internationale gemeenschap niet veroordeeld als strijdig met de grondbeginselen van humaan gedrag ofwel in strijd geacht met de fundamentele normen die gelden tijdens een gewapend conflict.

Jandarma

In de gebieden waar de jandarma bevoegd is voor de opsporing van strafbare feiten, maakt de jandarma zich nog altijd schuldig aan mishandeling en foltering, met name tijdens de eerste dagen van het voorarrest¹⁶⁶. Tijdens de bestorming van de gevangnissen in december 2000 en de daarop volgende overplaatsing van gevangenen naar de F-type gevangnissen¹⁶⁷, maakte jandarma zich schuldig aan mishandeling, foltering en excessief geweld. Bij de bestorming zijn ook dienstplichtigen ingezet. Van één van de dienstplichtigen die heeft deelgenomen aan de invallen in de gevangnissen in december 2000 is vernomen dat die dienstplichtigen in zijn eenheid die geen excessief geweld hadden gebruikt, hiervoor na afloop door hun commandant werden geprezen.

Het aantal huiszoeken door de jandarma in het gebied waar de uitzonderingstoestand van kracht is¹⁶⁸, waarbij het meermaals is gekomen tot excessief gebruik van geweld, is sinds de terugtrekking van de PKK-strijders uit Turkije¹⁶⁹ aanzienlijk afgenomen.

¹⁶⁶ Zie hiervoor ook het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, paragraaf 3.3.7.

¹⁶⁷ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 4 mei 2001, blz. 82-86.

¹⁶⁸ Zie over de uitzonderingstoestand het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, paragraaf 2.4.4.

¹⁶⁹ Zie hierover paragraaf 4.4.

Ook is de jandarma in haar hoedanigheid van handhaver van de openbare orde in het gebied waarin zij bevoegd is, van tijd tot tijd verantwoordelijk voor beperkingen van de vrijheid van vereniging en vergadering.

De verdwijning van twee functionarissen van de als pro-Koerdisch beschouwde HADEP-partij in januari 2001¹⁷⁰ wordt door de partij toegeschreven aan de jandarma, aangezien de twee voor het laatst zijn gezien op het moment dat ze een jandarmapost betraden. De partij vermoedt betrokkenheid van de JITEM, de inlichtingendienst van de jandarma. Hierin hebben voor zover bekend geen dienstplichtigen plaats.

Landmacht en speciale eenheden

Nadat de gewapende strijd met de PPK eind 1999 is gestaakt, is de betrokkenheid van eenheden van het reguliere leger - en daarmee ook de betrokkenheid van dienstplichtigen binnen de Turkse landmacht - bij mensenrechtenschendingen sterk afgenomen. Ditzelfde geldt voor de speciale eenheden (*Özel Tim*), die zich voor een groot deel uit het zuidoosten hebben teruggetrokken¹⁷¹ en die op de strategische punten waar zij nog wel aanwezig zijn nauwelijks contact hebben met de bevolking. Betrokkenheid van de landmacht bij mishandeling, foltering en andere vormen van excessief geweld in het kader van opsporing en ordehandhaving komt vrijwel niet voor, omdat deze laatste taken in principe door de jandarma worden uitgevoerd.

Zowel het leger als de jandarma zijn in het verleden betrokken geweest bij ontruiming van dorpen in Zuidoost-Turkije, waarvan er bij de ontruiming vele zijn platgebrand¹⁷². In de laatste maanden van 1999 hebben geen nieuwe ontruiming plaatsgevonden. In 2000 was sprake van één incident, waarbij bewoners die naar hun oorspronkelijke dorp waren teruggekeerd dit na een half jaar opnieuw moesten verlaten. In 2001 kwam het tot enkele incidenten. In juli van dat jaar zijn twee dorpen in het district Beytüşşebap van de provincie Şırnak ontruimd door de veiligheidskrachten, nadat bij een mijnexplosie in de buurt van de dorpen een lid van de veiligheidskrachten was omgekomen en twee leden gewond waren geraakt. In augustus 2001 zouden enkele dorpen in de provincie Hakkari zijn geëvacueerd¹⁷³.

Volgens waarnemers in Zuidoost-Turkije, waaronder ook enkele functionarissen van Koerdische organisaties, zijn de houding en het gedrag van militairen en

¹⁷⁰ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije d.d. 29 januari 2002, blz. 89-90.

¹⁷¹ Zie paragraaf 4.4.

¹⁷² Beschreven in o.a. Joost Jongerden e.a., *Het verwoeste land. Berichten van de oorlog in Turks-Koerdistan* (1997).

¹⁷³ *Monthly Report of Human Rights in Turkey – July-August 2001*, Human Rights Foundation of Turkey Documentation Centre (augustus 2001), blz. 5.

jandarma-functionarissen jegens de bevolking sinds het staken van de gewapende strijd eind 1999 beduidend milder en vriendelijker geworden. In een interne publicatie van de Generale Staf getiteld *İç güvenlike halkla ilişkilere ve halkın kazanılması. Davranış ilkeleri rehberi* (Relaties met de bevolking en het winnen van de bevolking in de binnenlandse veiligheidshandhaving. Gids met gedragsprincipes.), waarop een journalist de hand heeft weten te leggen en waarvan de inhoud gedeeltelijk door hem is gepubliceerd in een boek over het leger, roept de Generale Staf militairen op om contacten te leggen met de bevolking, zich voorbeeldig te gedragen en vriendelijk te zijn¹⁷⁴. Naast deze publicatie zijn er ook andere aanwijzingen die wijzen in de richting van een ‘charmeoffensief’ door de strijdkrachten.

¹⁷⁴Rahmi Erdem, *Mahzun Madalya* (De verdrietige medaille) (1998) blz. 243-246.

9 **Beleid UNHCR en andere Europese landen**

9.1 **Beleid UNHCR**

In antwoord op een vraag naar de positie van dienstweigeraars op grond van gewetensbezwaren in Turkije, stelde de UNHCR 'UNHCR... is of the opinion that there may be room for granting refugee status on grounds of conscientious objection for some Turkish asylum seekers'¹⁷⁵. Hierbij verwijst de UNHCR naar de paragrafen over gewetensbezwaren in het UNHCR handboek (paragrafen 167-174).

De UNHCR voegt hier aan toe 'It is UNHCR's position that, even if the military action in which the asylum seeker is required to participate is generally conducted within the limits prescribed by the laws of war, s/he may be regarded as a conscientious objector and, hence, qualify as a refugee, if s/he can establish that his/her moral, religious or political objections to participating in such action are so genuine, serious and profound, that it would be morally wrong to require him/her to participate in such action. One case that may fall under this description is that of a member of an ethnic minority who, in a situation of internal conflict, may be required to participate in military action against his/her own ethnic community'.

Ten slotte wordt opgemerkt 'The genuineness of a person's political, religious or moral convictions or of his/her reasons of conscience for objecting to performing military service, will of course need to be established by a thorough investigation of his/her personality and background'.

In het in september 2001 gepubliceerde Background Paper over Turkije van de UNHCR wordt gesteld 'There is nothing to suggest that Kurds or other groups who evade the draft are treated differently because of their ethnic or religious background. However, there have been reports of instances of ill treatment of Kurdish draft evaders who are known, or suspected of being, associated with the separatist movement'¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Brief UNHCR Genève d.d. 15 juni 2001.

¹⁷⁶ *Background Paper in Refugees and Asylum Seekers from Turkey*, UNHCR, Centre for Documentation and Research (Genève, september 2001), blz. 66.

9.2 **Beleid andere Europese landen**

Onderstaand volgt het beleid van de vijf Europese landen die naast Nederland in het jaar 2001 de hoogste instroom van asielzoekers uit Turkije hadden.

België

In België wordt sinds eind april 2001, na formulering van een nieuw beleid terzake, weer beslist op asielaanvragen waarbij dienstweigering een rol speelt. Asielzoekers uit Turkije met dit asielmotief kunnen worden erkend als vluchteling indien de gewetensbezwaren geloofwaardig en van doorslaggevend belang zijn en tevens dwingend tot vertrek hebben geleid. Sinds april 2001 worden afgewezen asielzoekers die militaire dienst hebben geweigerd verwijderd naar Turkije.

Duitsland

In de rechtspraak in Duitsland wordt dreigende bestraffing wegens onttrekking aan de dienstplicht naar de algemene overtuiging van de rechtbanken ook bij Koerden niet gezien als politieke vervolging. Ook inzet van Koerdische dienstplichtigen in Zuidoost-Turkije is geen grond om politieke vervolging aan te nemen, zo oordeelde het Verwaltungsgerichtshof in Baden-Württemberg op 17 juli 2001. Verwijdering van afgewezen asielzoekers - ook wanneer aan de asielaanvraag dienstweigering ten grondslag ligt - vindt plaats.

Frankrijk

Frankrijk voert geen speciaal beleid met betrekking tot asielzoekers die zich beroepen op dienstweigering. Indien deze zijn uitgeprocedeerd en afgewezen, gaat Frankrijk over tot verwijdering.

Verenigd Koninkrijk

In het Verenigd Koninkrijk bestaat de mogelijkheid tot erkenning als vluchteling, indien de betrokkene in het leger is gefolterd/mishandeld of als sprake is van een 'genuine conscientious objector'. Er vindt verwijdering plaats van afgewezen asielzoekers die militaire dienst hebben geweigerd.

Zwitserland

In Zwitserland bestaat geen specifiek beleid gericht op dienstweigeraars uit Turkije. Enkel en alleen het feit dat men weigert de dienstplicht te vervullen is in het Zwitserse beleid onvoldoende voor erkenning als vluchteling. Zwitserland verwijderd uitgeprocedeerde dienstplichtigen naar Turkije.

10 Samenvatting

Iedere mannelijke Turkse staatsburger dient 18 maanden militaire dienst te vervullen. Universitair geschoolden vervullen hun dienstplicht als reserveofficier gedurende 16 maanden of als gewoon dienstplichtige gedurende acht maanden.

De strijdkrachten nemen een belangrijke plaats in binnen de Turkse samenleving en staan evenals de dienstplicht bij een groot deel van de bevolking in hoog aanzien.

Met betrekking tot de dienstplicht kunnen enkele formaliteiten worden onderscheiden, te weten de registratie, keuring, opkomst/basisopleiding en de vervolgplaatsing.

Op basis van onder andere zijn kennis en vaardigheden wordt de dienstplichtige in een opleidingseenheid geplaatst voor de duur van drie maanden. In deze periode neemt de dienstplichtige in de regel geen deel aan gevechtsacties. Hierop volgt de vervolgplaatsing, die in de regel op een andere plaats is dan de basisopleiding.

De laatste tijd is het praktijk, dat dienstplichtigen naargelang de behoefte van de strijdkrachten en hun eigen kennis en vaardigheden in principe op elke willekeurige plaats geleverd kunnen worden, met uitzondering van de provincie waar zij wonen of oorspronkelijk vandaan komen. Iemand die over criminele antecedenten beschikt, zal in de regel niet op gevoelige posten zal worden ingezet.

Doordat sinds eind 1999 in Zuidoost-Turkije nauwelijks meer gewapende confrontaties plaatsvinden, is de kans om daar als dienstplichtige te worden ingezet in gevechtsacties uiterst gering, te meer daar de nog sporadisch plaatsvindende gevechtsacties met name worden uitgevoerd door beroepsmilitairen. Sinds begin 2001 vonden enkele troepenbewegingen door Turkse eenheden in Noord-Irak plaats. Voor zover bekend kwam het hierbij één maal tot een daadwerkelijke confrontatie. Ook in Noord-Irak worden voor het overgrote deel beroepsmilitairen ingezet. Hierdoor is ook de kans om als dienstplichtige aldaar ingezet te worden uiterst gering.

In incidentele gevallen kunnen dienstplichtigen - met name in de jandarma - direct of indirect betrokken zijn bij schendingen van de mensenrechten.

Door de staking van de gewapende strijd in Zuidoost-Turkije eind 1999 is het aantal mensenrechtenschendingen door dienstplichtigen bij de *landmacht* tot

vrijwel nihil gedaald. Het leger heeft in 1999 in het zuidoosten een ‘charmeoffensief’ ingezet.

Onttrekking aan de militaire dienstplicht wordt in Turkije wetstechnisch onderscheiden naar onttrekking aan de registratie, onttrekking aan de keuring, onttrekking aan de opkomst en desertie. Op de eerste drie delicten staan gevangenisstraffen tot maximaal drie jaar, die vaak worden omgezet in een geldboete. De maximumstraf voor desertie is zwaarder, maar ook daar worden vaak geldboetes opgelegd. Personen die zich aan de dienstplicht onttrekken en zich in het buitenland bevinden, kunnen wettelijk gezien hun nationaliteit verliezen. Sinds enige tijd wordt het staatsburgerschap in de regel echter niet meer voor het 38e levensjaar ontnomen. Na ontneming van het staatsburgerschap vindt geen strafvervolging op grond van onttrekking aan de dienstplicht meer plaats. Na alsnog vervulling van de dienstplicht kan het staatsburgerschap wettelijk gezien worden herkegen. Er zijn diverse gevallen bekend waarbij herkrijging daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

In bepaalde gevallen zijn mogelijkheden voor uitstel of afkoop van de militaire dienst aanwezig. Het recht op dienstweigeren of vervangende dienstplicht op grond van gewetensbezwaren bestaat in Turkije echter niet, ondanks Turks lidmaatschap van diverse internationale gremia die dit recht expliciet erkennen. Personen die militaire dienst weigeren op grond van gewetensbezwaren worden dan ook gezien als reguliere gevallen van onttrekking aan de dienstplicht en dienovereenkomstig bestraft. Extra bestraffing van gewetensbezwaarde dienstweigeraars komt voor op grond van ‘vervreemding van het volk van de strijdkrachten’, indien men onder media-aandacht of in publicaties oproept tot dienstweigeren. Tot op heden zijn naast enkele veroordelingen van zowel burgers als militairen ook gevallen van niet-vervolging of vrijspraak bekend.

Het leger kent een hard regime. Van tijd tot tijd worden ter disciplineren slaag of beledigingen gebruikt, hetgeen in veel gevallen wordt getolereerd. Discriminatie van dienstplichtigen komt van tijd tot tijd voor en is geheel afhankelijk van de individuele commandant van de eenheid. Voor geen enkele groep kan worden gesproken van systematische discriminatie door de legerleiding. Een groot deel van de problemen is het gevolg van onderlinge conflicten tussen dienstplichtigen en/of tussen dienstplichtigen en hun directe superieuren.

In de afgelopen jaren heeft met name de pro-PKK pers melding gemaakt van een aantal sterfgevallen van dienstplichtigen in het leger. De IHD heeft in 2000 aangegeven dit soort sterfgevallen, die door de militaire autoriteiten worden bestempeld als zelfmoord, te zien als twijfelachtige sterfgevallen. Sinds begin 2001 zijn er in de pers berichten verschenen over drie sterfgevallen van

dienstplichtigen binnen het leger die zich allen in 2001 zouden hebben voorgedaan. Verder zijn over 2001 en 2002 geen gevallen bekend.

Er zijn in 2001 en 2002 geen gevallen bekend waarbij uit Nederland of andere Europese landen teruggekeerde voormalige asielzoekers in het leger om het leven zijn gekomen.

Literatuurlijst

Voor dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare bronnen:

Amnesty International, *Amnesty International Annual Report 2002. Turkey* (mei 2002)

Amnesty International, *Out of the margins. The right to conscientious objection to military service in Europe* (15 april 1997)

Amnesty International, *Public Statement. Turkey. Evidence of persecution of conscripts on the increase* (27 augustus 1999)

Anatolia, Turks persagentschap

Askerlik Çağına Girenlerin İlk Yoklama İşlemleri Hakkında Yönetmelik (Richtlijn inzake de procedures voor tot de registratie van hen die de dienstplichtige leeftijd bereiken) d.d. 8 januari 1997

Associated Press

BBC World Service

Birand, Mehmet Ali, *Shirts of Steel. An Anatomy of the Turkish Armed Forces* (1991)

Committee on Legal Affairs and Human Rights. Council of Europe, *Exercise of the Right of conscientious objection to military service in Council of Europe member states. Report (doc 8809 revised)* (4 mei 2001)

Erdem, Rahmi, *Mahzun Madalya* (De verdrietige medaille) (1998)

Frankfurter Rundschau

Gerçeğe Doğru (Op naar de Waarheid), 4e jaargang, nummer 16 (mei-juni 2001). Turks christelijk tijdschrift.

Human Rights Watch, *Weapons transfers and violations of the laws of war in Turkey* (november 1995)

Human Rights Watch, *World Report 2002. Turkey*. (17 januari 2002)

İnsan Hakları Derneği, *Askerde ölümler ve vicdani red hakkı* (Sterfgevallen in het leger en het recht op dienstweigering op grond van gewetensbezwaren) (21 juni 2000)

İnsan Hakları Derneği, *İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu* (Balans van mensenrechtenschendingen) 1997, 1998, 1999, 2000 en 2001

İzmir Savaş Karşıtları Derneği, *Request for information on the situation of draft evaders (and deserters) in Turkey* (1999)

İzmir Savaş Karşıtları Derneği, *Türk Silahlı Kuvvetleri içinde gerçekleşen intiharlar ya da şüpheli ölümler* (In de Turkse strijdkrachten voorgevallen zelfmoorden of twijfelachtige sterfgevallen) (mei 2001)

İzmirli Savaş Karşıtları, *Vicdani Ret Dosyası* (Dossier dienstweigering op grond van gewetensbezwaren), (18-02-1998), zoals weergegeven op de internetsite www.savaskarsitlari.org, stand 25 mei 2001

Jane's Information Group Inc., *Jane's Sentinel Security Assessment. Eastern Mediterranean. August 2001 – January 2002* (2002)

Jenkins, Gareth, *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics* (IISS 2001)

Jongerden, Joost e.a., *Het verwoeste land. Berichten van de oorlog in Turks-Koerdistan* (1997)

Junge Welt, Duits dagblad van linkse signatuur.

Kardaş, Ümit en Mehmet Çingı, *Askeri Yargıtay, Yargıtay kararları ve doktrin ışığında notlu, açıklamalı, içtihatlı Askeri Ceza ve Ceza Yargısı* (Militair Strafrecht en Strafprocesrecht voorzien van annotatie, uitleg en jurisprudentie in het licht van arresten van het Militaire Hof van Beroep en het Hof van Beroep en de doctrine) (Istanbul 2001)

Mater, Nadire, *Mehmedin Kitabı* (Het boek van Jan Soldaat) (vierde druk 1999),

Milliyet, Turks dagblad

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Noord-Irak* (10 oktober 2001)

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Turkije* (29 januari 2002)

Ministerraadsbesluit inzake de Toepassing van Tijdelijk Artikel 37 van de Wet op de Militaire Dienstplicht Onder Nummer 99/13584 RG d.d. 14 november 1999

Ministry of National Defence, *White Book Defence. 2000* (december 2000)

Mönch Publishing Group, *Turkish Armed Forces* (Ankara 1999)

NTV, Turkse nieuwszender

Open Doors nr, 372 (december 2000), maanblad van gelijknamige christelijke mensenrechtenorganisatie

Polatcan, İsmet, *Notlu – Açıklamalı – İctihatlı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği, Askeri Ceza Kanunu, Disiplin Mahkemeleri Kanunu* (Wet en Regulering op het Huishoudelijk Regelement van de Turkse Strijdkrachten, het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Disciplinerechtbanken met noten, verklaringen en jurisprudentie (Istanbul 1989)

Raad van Europa, Parlementaire Assemblée, *Honouring of obligations and commitments by Turkey* (13 juni 2001)

Radikal, Turks dagblad

Reuters

Rundbrief KDV im Krieg, januari 2001

Sabah, Turks dagblad

Sinclair-Webbs, Emma, ‘‘Our Bulent is now a commando’’: Military Service and Manhood in Turkey’ in Mai Ghousoub and Emma Sinclair-Webbs (eds.), *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (2000), blz. 65-92.

Studiecentrum Turkije en solidariteitsfonds X minY, *Dienstweigeren in Turkije* (mei 2000)

Studiecentrum Turkije, *Türkiye’de Ordu ve İnsan Hakları İhlalleri. TSK ve uygulamalarına ilişkin 1998 yılı panoraması* (Het leger en

mensenrechtenschendingen in Turkije. Een overzicht van de Turkse strijdkrachten en hun praktijken in het jaar 1998) (Amsterdam, juli 1999)

The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2001-2002* (oktober 2001)

Turkish Daily News, Engelstalig Turks dagblad

Background Paper in Refugees and Asylum Seekers from Turkey, UNHCR, Centre for Documentation and Research (Genève, september 2001)

UNHCR Genève, brief d.d. 15 juni 2001.

U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices 2000. Turkey* (26 februari 2001)

U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices 2001. Turkey* (4 maart 2002)

Washington Post

Website Lambda (Turkse organisatie van homoseksuelen) op www.lambdaistanbul.org, stand 2 mei 2002

Website van het Directoraat voor de Opname van Dienstplichtigen (*Askeri Alma Daire Başkanlığı*) van het Ministerie van Defensie (www.asal.msb.gov.tr/weberislem3.htm), stand 28 maart 2001

Wet op de Instelling en Procesregels van de Militaire Rechtbanken onder nummer 353

Wet inzake de toevoeging van een tijdelijk artikel aan de Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 4459

Wet inzake Reserveofficieren en Reservisten onder nummer 1076

Wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 1111

Wet op de Organisatie, Taken en Bevoegdheden van de Jandarma onder nummer 2803

Wet op de Tenuitvoerlegging van Straffen onder nummer 647

Wet op het Turkse Staatsburgerschap onder nummer 403

Wetboek van Militair Strafrecht onder nummer 1632

Yeni Gündem, pro-Koerdisch Turkstalig dagblad

Yurdatapan, Şanar e.a. (ed), *Düşünceye Özgürlük – 2000* (Vrijheid van Meningsuiting - 2000) (2000)

Zaman, Turks dagblad